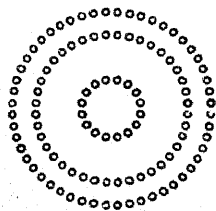

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLINE AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 6.
5. AASTAKAIK

AUGUST
1923

Opetajad tutvüüegu aegsasti uue haruldase kooliraamatuga, et teaks seda sügisel koolides tarvitusele võtta. JOH. A V I K.

Kirjavahemärkide õpetus

ühes lühikese kuid täpse ja kergeltõpitava lauseõpetusega,
harjutusülesannetega ja nende võtmega.

Koolidele ja iseõppimiseks. Hind 80 mrk.

Saada igal pool. Pääladu R/Ü. „LÄÄNE“ Haapsalus. Ei saa ükski haritud inimene ilma selle raamatuta läbi, sest ilma sellekohase juhatuseta võib kirjavahemärkide tarvitamises väga kergesti eksida.

Gloobused

34 cm. uuemate poliitiliste pliridega kohale jõudnud.

Õppevahendid

igasugused alati ladus.

Väliskaubanduse kontor „BALTORUSS“

Tallinnas, Narva maantee 12.
Kõnetraaf 2-30.

Kuivajõe vald Harjumaal

VAJAB

Uuemõisa kõrgema algkooli täiendusklassile 1 majapidamise ja tütarlaste käsitöö õpetajad, 1 poisslaste käsitöö õpetajat, Oru algkoolile juhatajat-õpetajat. Ülesandmised saata: Kuivajõe vallavalitsusele Kose kaudu. Valimine 26. augustil s. a. Uuemõisas k. 2. p. l., Orus k. 5 p. l. kooli hoolekogu ees.
KUIVAJÕE VALLAVALITSUS,

Võru Maakonnavalitsus vajab omale II. koolinõunikku

Sooviavaldused, 20 margalise tempelmargiga, ühes lühikese elulookirjeldusega ja tarviliste dokumentidega palutakse saata Võru maakonna koolivalitsusele.

VÕRU MAAKONNAVALITSUS.

Religiasutus vajab õpetaja kutseõiguslisi

meesõpetajaid-kasvatajaid.

Palk 150% harilikust ilmamingisuguste mahaarvamisteta, prii korter, küte ja valgustus, osa toiduained võimalik osta asutuse ladust sisseostu hindadega. Linn lähedal. Ülesandmistega ja järelepärimistega pöörduda Haridusministeeriumi Kooliosakonna juhataja abi H. Anso poole Tallinnas, Tõnismägi nr. 11.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄALEKANDJA.

August

Nr. 6.

1923.

5. aastakäik.

SISU: Töökooli teoreetiliseks põhjendamiseks.—E. Martinson. Keemia edusammud XX aastasajal. — E. Jakson. Maateaduse õppekavad — J. Kents. Maateaduse õppeabinõud—D. Koppel. 1922. a. ilmud maateaduslik kirjandus. — A. Tammekann. Töökooli põhimõttel sisseseatud 8-tunniline lasteaid. — P. Irmak. Teaduslike oskussõnade soelamisest. — G. Vilberg. Asetäitja õpetaja keskkooli. Kirjandus. Kroonika.

Töökooli teoreetiliseks põhjendamiseks.

Dr. A. Pabsti järele E. Martinson.

(Järg).

Vaad ja uued õppeviisid.

Ülalloodust selgub iseenesest, et uue õppeviisi iseloomustav joon on selles, et ta õpetab töötamise õiget viisi.

„Ainult see on tõsine õpetaja, kes õpetab töö saladust ja kes tõsise kunstiga looduselt tema valitsuskepi on võitnud“.

Õpetaja ülesanne olgu õpilases tunge uurimisele äratada ja temale näidata abinõude õiget tarvitamist, mille kaudu jõutakse sihile. Mõistagi, et sarnaste abinõude hulka kuuluvad ka raamatud ja sellepärast on ka lugemise ning kirjutamisoskuse omandamine väga tähtis. Lugema õpivad lapsed väga kergesti, kui neis on ärgand huvi ja himu lugemise vastu ja kirjutamine peab neile võimaldama oma mõtteid väljendada, kusjuures ka nimelt seda peab silmas pidama, et lapsed oma eneste tähelepanekuid ja tõekspidamisi selgesti avaldaksid. Sellega saab kirjutamisoskus väljendamisoskuseks palju suuremal määral kui ta on seda praegu. Ja tema tähtsus suureneb veel, kui temale täienduseks juure võetakse teised väljendusabinõud, millele meie kool siitamaani vähe rõhku pannud, kuid mida meie siiski väga kõrgelt hindame: joonistamine, voolimine ja üldse ruumiline kujundamine.

Juba aamu on nii nimetatud kontsentratsioon, mitmesuguste õpetusharude vahel õigete suhete maksmapanemises nähtud pääabinõu, millega õpetuse häid tegajärgi võib kindlustada. Meie õppeviisi põhimõtte seisukohalt on täiesti iseenesest mõistetav, et laps suuremat huvi tunneb nende ainete vastu, mida ta leiab ühenduses olevat töödega, mis tal iseisvale tuleb teha. Näidetega aritmeetika alalt võib seda kergesti selgitada. Siitamaani raiskab rehendusõpetus palju aega sarnaste ülesannete lahendamiseks, mis harilikus elus kunagi ette ei tule. Samuti puudub paljudel abstraktseil reeglitel, mida rehendustunnis õpitakse, tegelik väärtus. Kogu meie rehendusõpetuse raskuspunktiiks näivad olevat ülesanded, mis on kunstlikult konstrueeritud katsumiste otstarbel. Mõned arvavad neil kõrge formaalse väärtuse olevat, aga kui see neil tõesti peaks olemä, milles siiski kahelda võib, siis peaks ometi sinna poole püüdma, et seda formaalist haridust sarnaste ülesannete abil antaks, millel ei puuduks ka tegeliku elu kohta tähtsus. Aeg, mis määratud õppimiseks, on liig lühike selleks, et seda väärtuseta harjutusteks tohiks raisata, ja on sarnane õpetus ka inimese tööjõu ning energia asjata pillamine. Kõik rehenduse alg-

kursuse harjutused peavad tegeliku eluga ühenduses olema. Näiteks, võib kõiki neid liht-ning kümnendikmurde, mille tundmine lastele tarvilik, näitlikul ning praktilisel teel neile kätte õpetada pik-kuse mõõdu skaala jaotuste ning ala-jaotuste abil, kusjuures mõõtude hoolas tarvitamine nii hästi meetri- kui ka muud mõõdud lapsele täiesti „sulaks“ leeb.

Samuli õpitagu pinna- ning kehade mõõtmist otse tegelikkude harjutuste abil, millega ühenduses olgu ka kõik rehken-duselised väljaarvamised, mis sel astmel tarvilikud on. Rahaga rehkendamist õpi-vad lapsed kas tema otsekohese tegeliku tarvitamise kaudu, või harjutuste abil, mis sellega on võimalikult lähedas ühen-duses. Abstraktne arvamine peaks vähe-malt rahvakoolidest täiesti kaduma. Õigu-sega tõendab üks moodne rehkenduse meetodik, et meie aja teaduskooli suure-mad vead õieti selles kehastuvad, et selle üle kõige vähem muret tuntakse, mis lapsele tema arenemisel raskusi sünnitab, et selle vastu kõrgemale arene-misastmele on jõudnud lapsele õpiaine „valmis mäletsemine“ ning selle sundus-lik omandamine lapse poolt, ja et kõige selle kurb järeldus on lapse isetegevuse ja iseseisvuse täielik puudumine. Kogu õpetuse aluseks on etteegemine, järel-tegemine ja kätteharjutamine, ja selle asemel et lapse mõttejõudu abiks võtta, usaldatakse õpilöö parema meelega tema mälu hooleks. (A. Gerlach: „Schöne Rechenstunden“). Selle juures on rehken-dus õpetuse nähtavail suurel tagajärge-del elu tarvis õieli väga vähe tähtsust, sest et suurem osa koolis õpilud tead-mistest sel alal pärastises elus ei leia kunagi tarvitamist. Selle pääle tuleks aga kõige suuremat rõhku panna, et kool saaks kogu elu lõpukohaseks osaks, et ta mitte ei oleks elust isoleeritud kohaks, kuhu selleks minnakse, et sääl oma õpilükk pähe tuupida, teatud mää-ral „saareks, kuhu õpilane iga päev kord sõuab“, nagu seda Kerschesteiner praeguse kooli kohta tabava ironiaga tähendab. Meie peame kõik abinõud selleks tarvitusele võtma, et kooli eluga ühendada ja tema vaimu sellega uuenda-da, et meie lapse praktilise tegevuse esikohale seame. Midagi pole nii vähe põhjendatud kui etteheide, nagu tahetaks käsitöö õpetusega ja üldse käelise tege-vusega inimest teatud kutsele ette val-

mistada. Ennem võib vastupidiselt toen-dada, et meie harilik kasvatusviis on ühekülgne ja ei anna üldist ettevalmistust elu tarvis. Peaaegu kõik meie koolid, kelle ülesanne peaks olema kasvatada, on lõppude lõpuks ju ainult kutsekoolid, kus kasvatav element vähe esile pääseb: nii on ju gümnaasium õpetlaste kool, ja rahvakooli pääle vaadatakse kui talu-meeste, käsitöölise ja teiste ametmeeste kooli pääle, kellel nii nimetatud kõrge-mat haridust mitte vaja ei oleval. Selle juures käsitatakse mõistel „haridus“ mui-dugi väga ühekülgsest ja ei vasta see mitte Hebbeli mõistele, kes ütleb: „Harit-ud on see, kellel on, mis ta oma kutseks vajab“.

Meie kool paneb suurt rõhku intel-lektuaalsele arenemisele, mälu ning mõis-tuse arenemisele, teadmiste kogumisele, mis meile miskisuguseks otstarbeks kasu-likud võiksid olla. Kuid sama tarvilik on kasvatada tahtejõudu ja arendada tungi ning võimet midagi luua, olgu midagi tarvilikku või kunstilist. Nii siis ei vasta praegune kool mitte Pestalozzi vaateid, kes koolilt eeskätt nõidis või-mete arendamist.

Töö ja mäng.

Töö sihiks töökoolis ei ole mitte väline töösaadus, vaid tahtejõu ja või-mete arendamine. On töö sihiks töö saadus, siis ei ole see töö mitte töökooli vaid töötoa kohane.

Töö mõistesse kuulub loomulikult kõige pääl efektiivsus sihisk, mis tööga kätte saadakse. Sihi taotlemisel põrga-takse kokku takistustega, mis ära tule-vad võita ja selleks on jõudu vaja, mida kasvataja otstarbekohaste abinõu-dega peab arendama.

Mitte igasugune õppetegevus pole juba iseenesest töö, nagu ka mäng pole töö. Mäng on tegevus, millel mingi muud kõrvalist sihti pole, vaid mille siht on temas eneses. Selle poolest on ta vastand tööle, mis aga siiski teataval määral kasvab välja mängust. Niivõrd võib siis Vund'i ütelist, kes on nime-tand mängu töö lapseks, otse ümber pöördä ja tööd nimetada mängu lapseks. Mäng on lapse esimene tegevus ja täht-tis kasvatusvahend koolis. Väikesele lapsele on ta töö asemel, kuid töökoolis ei või ta kunagi tööd asetada, niisama vähe kui ta täiskasvanule saab olla elu

ülesandeks. Koolis tuleb töö nii sisse sätta, et laps temast samuti oleks huvitatud kui mängusiki.

Kehaline tegevus töökoolis.

Suurem osa lapsi tunnevad kehalise töö vastu suurt huvi. palju suuremat kui vaimlise töö vastu, milleks huvi areneb alles pikkamööda ja astastmelt. Kehaline töö vastab laste kalduvusi, sest ta nõuab liigutusi, elavust ja meelelist kujundamist, kuna aga vaimline töö nõuab lapselt enam rahu ja abstraktsiooni. On sellepärast täiesti iseenesest mõistetav, et kehaline tegevus on lapsele meeldivaks toiminguks igal vanusastmel, kuna huvi vaimlise töö vastu tuleb alles kunstlikult esile kutsuda. Sellekohased statistilised andmed, mis paljudest koolidest korjatud, kinnitavad seda tõsiasja.

Kehalise töö kui pedagoogilise vahendi paremus—vaimlise tööga võrreldes — seisab siis oluliselt selles, et ta lapse madalamal arenemisastmel tema huvi rohkem vastab ja sellega siis ka kindlustab suurema edu. Lihastunded, mootorilised kujutlused ja harjumused, mis tema kaudu kätte saajakse, omavad suure tähtsuse asjade tundma õppimiseks ning tegelikuks toimimiseks, ja päale selle on töö ka hää väljendusabinõu nagu keel ja joonistaminegi. Kehalisel töö on veel teisigi paremusi. Ta võimaldab lapse töö kergema kontrollleerimise, sest harilikult paistab viga kehalise töö juures kohe silma, nii et

sed ka õpilane ise märkab, mis harva ette tuleb vaimlise töö juures. Sellepärast on loomulik, et laps kehalist tööd teeb hoolega ning tähelepanelikult, et ta peab tööd piinlikult proovima, mõõtma ja kaaluma kui ta tahab saavutada rahuldava tulemuse. Sellepärast ei tohi ka töökoolis kunagi aset olla puhtmehhaanilisel töö ja liitsal järeleaimamisel; kus sarnane töö aset võtab, sääl jäävad hakatusest päale küsitavaks soovitud tagajärjed. Ses suhtes võib küsitavaks saada isegi tööõpetuse asendamine täpselt efekkirjutatud tunniplaani. Sest kui töö-õpetus sünnib efekkirjutatud kava järgi siis võib kergesti esile tulla vaimuaher mehhanism, mille resultaatiks on ainult tehniline osavus ja sedagi ainult paremal juhusel. Sel korral ei või siis juttugi olla vaimu—ning tahtejõudu arendavast kehalisest tööst.

Teiselt poolt ei tohi ka arvata, nagu peaks töökoolis ainult kehaline töö aset leidma. Sest meil pole siin tegemist tööga mitte kui tehnilise õppeainega, vaid kui kasvatava teguriga, kui meloodilise abinõuga, mille kaudu arendame lapse vaimu ning tahtejõudu.

Et sarnast mõju avaldab ka puhtvaimline töö, siis juba sellegipärast — rääkimata veel muist põhjustist — peaks tähtsa kasvatava tegurina arvesse võetama ka töökoolis.

Lõpp.

Keemia edusammud XX aastasajal.

Loodusloo ja maateaduse õpetajate kongressi ettekantud referaat.

E. Jakson.

(Järg).

Et kolloiidkeemia uurimispiirkonda üldiselt kõik ained kuuluvad, siis on selge, et kolloiidkeemia võimalik rakenduspiirkond väga laialine on. Seda enam saame aru kolloiidkeemia võimalikust tähtsusest praktilises elus, kui silmas peame, et suur hulk igapäevastest tarbeainetest, nagu näit., toiduained, tüüpilised kolloiidid on.

Kuid suurem tähtsus kui kuski muul alal, näib kolloiidkeemial bioloogia ja eriliselt biokeemia arenemises olevat. On ju meie kehavedelikud tüüpilised kolloidaalsed lahundid ja meie organismis esimeses jões kolloiidkeemiline masin.

Niisuguse masina tegevuse seletamine on siis ka pääasjalikult kolloiidkeemiliselt seisukohalt võimalik. Sellest said biokeemikud algusest päale aru ja nad on alati kõige suuremad kolloiidkeemia edendajad olnud.

Ei need uurijad oma lootustest pettud ei ole, näitab asjaolu, et viimase kahe-kolmekümne aasta jooksul suurema hooga la tagajärjerikkamalt kui kunagi enne elava looduse keemilisele uurimisele on asutud. On välja töötatud hulk uusi uurimusmetoode, on kogutud suur hulk katselisi andmeid; on asutud uutele füüsilis-keemilistele vaatepunktidele, mille

tõttu ka uued probleemid silmapiirile on kerkind; Kuid puudub veel suurel määral side üksikute saavutuste ja andmete vahel.

Ka orgaanilise keemia on biokeemia kaasa tõmmand oma radadele. Kuuluvad ju kõige silmapaistvamad orgaanilise keemia viimase aja saavutused loodusproduktide kunstliku sünteesi alale: muna-valge konsistutsiooni küsimus on peaaegu lahendatud niisama ka vere ja sapi värvainete struktuurid. Ka taimepigmente ja parkaineid on tagajärjerrikkalt uuritud.

Keemikud ja bioloogid on töös eluprotsesside kallal, kuid esialgu on alles teostamata loodusteaduste kõige tähtsam, aga ka kõige raskem ülesanne: valitsemine elava looduse üle. Et aga lootust ja võimalust on sellele sihile läheneda, garanteerib moodsa keemia edukas arenemine:

Moleküllil tähtsust keemiliste protsesside juures ümberhinnates, rajab kolliidkeemia uusi leid biokeemiliste probleemide lahendamiseks;

Kuna radiokeemia, endiseid efekujutusi aatomist ja elemendist ümbermoodustades, meile võimaluse annab aatomi sisemise ehituse sisse tungida.

Muutesugustel põhjustel on keemia loodusteaduste hulgas viimasel ajal juhtivale kohale pääsnud. Paljusid tööstus-

harusid sunnib tähtsate tooresainete vähenemine ühelt poolt, teiselt poolt kõikum ilmamajanduslik seisukord uusi töötamisviise ja uusi aineid otsima meie elutarvete rahuldamiseks, kuid ka kõik loodusteadused on huvitatud keemia saavutustest: on ju keemia loodusteaduste hulgas põhiteadus, niisama nagu füüsika. Üks tähtsam bioloogia haru, füsioloogia, suudab aga praegusel ajal ainult keemiga käsikäes töötades omi ülesandeid edukalt lahendada. Kõige sellepärast on loomulik, et praeguse kongressi töökasvasse võeti referaat keemia edusammudest XX aastasajal. Kui minule aja ülesanne ja au osaks said, teile nendest edusammudest aruanda, oli minul valida:

Kas Teid väsitada suure hulga uudiste üleslugemisega, sest aja puudusel poleks võimalik olnud pikemalt iga asja juures peatuda, ehk piirduda, sellega, Teie lähelepanu ainult esimese järgu tähtsusega ja põhjapanevate saavutuste päale juhlida, nende juures aga kauemall peatades. Ma valisin viimase tee. Kui keegi selle tõttu mulje peaks saand olema, nagu poleks moodsa keemia saavutused küllalt rikkalikud, siis palun seda muljet kirjutada kasina äja ja referendi, aga mitte keemia arvele.

Lõpp.

Maateaduse õppekavad.

J. Kents.

I üleriiklisel loodusloo ja maateaduse õpetajate kongressil ettekantud referaat.

— Oppekavad esitavad kooli üldist ilmet, tema kondikava. Nende ülesanne on seega puhtpraktiline. Seda ülesannet võib vaadelda kahelt seisukohalt: administratiivselt ja meetoodiliselt. — Administratiivselt seisukohalt vaadatuna peavad õppekavad kindlasti piirama selle minimaalse ja maksimaalse teadmiste hulga, mille see ehk teine koolitüüp peab andma kasvavale noorsoole ellu kaasa. Seega on kaavad teatud riiklise üksuse või tema autonoomiste osade territooriumil asuvate samatüübiliste koolide õpetöö ühtlustajaks. — Meetoodiliselt seisukohalt vaadatuna peavad õppekavad määrama kindlaks selle sihija laadi, milles õpetaja peab peab töötama, et anda kondikava lüele liha, puhuda temale sisse eln ja hing.

See viimane ülesanne on palju tähtsam-aga ühtlasi ka palju raskem kavades fikseerida. See meetoodiline külg on eriti tähtis noil aegadel, kui õpetajaskond ühel või teisel põhjusel omas terves koosseisus ei seisa küllalt ajanõuete kõrgusel. Näit. kooli ülesanded ja sihid võivad revolutsioonide mõjul muutuda üleöö järsku teiseks. Õpetajaskonna, samali ka terve selliskonna arenemine uute ajanõuete sihis ei edene aga kuhugi nii kiiresti, kui võib sündida uute ajakohaste sihtide ja põhtmõtete vastuvõtmine ja kindlaksmääramine. Seda näeme ja tunneme muidugi väga hästi endi juures praegusel ajal.

— See mis maksev teatud koolitüübi õppekava kui terviku suhtes, on maksev a iga üksiku aine kohta selles kavas.

Sellest seisukohast tuleb vaadelda ja käsitada ka meie üldharidusliikude alg- ja keskkoolide maateaduse õppekava u. Paremaks arusaamiseks võtame esmalt vaatluse alla algkoolide ja selle järgi keskkoolide maateaduse õppekavad. See vahetegemine on ka sellepärast tarvilik, ei meil algkoolides maateadus kui õppeaine on saanud läielised kodaniku õigused, tema kavad juba kindla ilme on omandanud, millel isegi oma väike ajalugu seljataga. Keskkoolide maateaduse suhtes on aga viimasel ajal haridusministeeriumis isesugune vool mõjule pääsenud, mis teda hoopis mõne teise või kolmanda järgu tähtsusega õppeaine seisukohale lahata aselada. Ka keskkoolide maateaduse kavad omas terves ulatuses esinevad ikka veel meil alles lahendamata probleemina. Arusaadav, et sellest on tingitud lahkuminevad seisukohad alg- ja keskkooli maateaduse kavade arvustamisel.

Eesti algkoolide maateaduse õppekavad.

Praegustel algkooli õppe- ja tunnikavadel on juba ligi kaheaastane minevik seljataga. Nad on kinnitatud haridusministri H. Baueri poolt 30. mail 1921. a. nr. 23045 all ja haridusministeeriumi väljaandena koolidele juhtnööriks kätte saadetud. Kahe aasta jooksul on õpetajatel juba igatahes võimalus olnud, tegelikus koolitöös maateaduse kava juhtnööriks võttes, otsusele jõuda, kas ja kui suurel määral ta oma administratiivist ja metoodilist ülesannet suudab täita. Isiklikult enese kohta pean tähendama, et mul kahjuks võimalus puudund on tegelikus koolitöös algkooli maateaduse kava maksimaalsuse ja minimaalsuse piire kindlaks määrata. Selle kava metoodilist ülesannet ja sisu on mul küll juhuse olnud mitmel puhul kitsamas ringis arutada.

— Käesolevad algkooli õppekavad ei esine meil enam esimese katsekakuna. Neil on juba mitmed eelkäijad olnud (näit. Tallinna E. Kooliõpetajate Seltsi väljaantud „Eesti algkoolide õppekava“, Tallinnas 1917. a., Haridusministeeriumi poolt 1919. a. 25. sept. nr. 7145 all kinnitatud „Ajutised algkoolide õppekavad“). Sellepärast tunduvad nad ka, mis puutub maateaduse alasse, üsna küpsed ja

soliidid olevat. Nende kavade kokkusaadmisest on eestkätt osa võtnud Tallinna ja Tartu Õpetajate Seltside geograafia toimkonnad ja seksioonid. Seega on nad koolielust välja kasvand. Kuid ka maateaduse metoodika arenemist, moodsaid voole ja nõudeid on kavade kokkusaadajaid silmas pidand. Võiks lähendada, et nad mõnes osas on isegi liiga modernid.

— Pöörame kõige päält tähelepanu algkooli maateaduse õppekava metoodilistele alustele. — Endistest Vene ja Saksa okkupatsioonid aegseist kavadeist erinevad meie kavad oma põhialuste pooldest suuresti. Esimeseks ja tähtsamaks maateaduse õppekava põhialuseks on tema tsentrifugaalne aga ühtlasi ka tsentripedaalne laad. Kursuse algusel läheb aine käsitlus välja ühest keskalast ja koondub kursuse lõpul tagasi samasse keskalasse. Selleks keskalaks, selleks lähte- ja koondus-kohaks on õpilaste kodumaa. See seisukoht on kavale juurelisatud „Seletuskirjas“ (vaata ltk. 41) järgmiselt väljendatud: „Maateaduse õpetuse keskkohaks peab olema kodumaa, mille igakülgeks tundma-õppeks uus kool enam aega peab kulutama kui seda on tehtud senni, pannes rõhku isegi peensustele. Siit valguvad niidid välja teistesse maadesse, siit saajakse mõõtpuu, millega võrreldakse ja hinnatakse nähtusi, mis esinevad võõrail mail. Võõraid maid tuleb tundma õppida nii palju ja nii põhjalikult, kui seda nõuab kodumaa maateadusest arusaamine, kui palju mõjuvad need maad kodumaa arenemisele ja edenemisele kaasa“.

Seda kui loomulikku seisukohta nii metoodiliselt kui ka poliitiliselt tuleb kinni pidada ja ka täiel määral teostada.

Muidugi tuleb tähendada, et see seisukoht mitte mõni Eesti leidus ei ole vaid üldpedagoogiline ja juba ammugi teiste iseseisvate rahvaste koolikavades läbi viidud kui iseenest mõistetav. Ainult meie mineviku olusid arvesse võttes on meil seletatav selle seisukoha uudsuse ilme.

— Teiseks põhialuseks ja ühtlasi ka uudsuseks kõne all olevas kavas on maateadusliikude üksuste jaotus. See ei fuge ne enam, nagu enne vanasti, poliitiliste või riikliku üksuste alusel, vaid

on rajatud loodusliste maastikkude põhimõttele. Selle põhimõtte liiga esirinnale nihutamisega on meie kava kokkuseadjad ülearu moderniks saanud. Ma ei eita sugugi maastikulist põhimõtet, kuid leian tarvilikuks teda eriti just Euroopa maade käsitlel ühte siduda riikliste üksustega, s. o. maastikke vaadelda riikliste üksuste piirides kui looduslisi alajaotusi. — „Seletuskiri“ (lhk. 41) põhjendab kavas esitatud seisukohta küll järgmiselt: „Loomulik maastik esineb maateaduses tervikuna, üksusena, mille eriosiste, objektide olemasolu tingimused olenevad üksleisest ja ei muutu lühikese aja vältusel. Poliitilised piirid tabavad aga väga mitme iseloomuga maastikke, neid isegi lõhkudes, ega ole ka kunagi stabiilid. Muidugi ei unusta meie maastikulise printsiibi juures ka poliitilisi vahetkordi ja jaotusi, ainult valdavalt seisukohta ei usalda meie neile“ (minu arvendus: I. K.).

— Selle juure tuleb küll tähendada, et poliitilised piirid siiski oma „ebastabiilsuse“ juures on ikkagi teatud aja kaardil kindlasti määratavad, kuna seda maastiku piiride kohta kahjuks mitte väita ei saa. Puhtmaastikulise käsitlemise juures algkoolis on just see piiride ebamääratavus suureks raskuseks. Ka see võib lahkuminev olla, missuguselt seisukohalt meie maastikku kui geograafilist üksust defineerime, sellest ju olenevad ka tema piirid ja tema ruumiline ulatus.

Ka kultuuriliste ja majanduslikkude olude vaatllemisel, eriti statistiliste admete käsitlemisel satume sagedasti umbkotti kui puhtmaastikulisest printsiibist kinni pidada. Samuti pole ka puhtmaastikuline põhimõte praktilise elu nõuetega mitte täiesti kokkukõlas. Väga õieti tähendab mag. Jaan Rumma omas artiklis: „Poliitilised ja füüsilised üksused maateaduses“ (vaata kuukiri „Kasvatus“ nr. 12, 1922. a. lhk. 179)j „Meie oleme ise ka ikka seotud poliitiliste üksustega. Saame isikutunnistuse mitte voore või loo maastikust, vaid säält ja säält maakonnast või vallast, sõidame sinna ja sinna maakonda, valda riiki jne., aga mitte sellesse või teise maastikku“ ja lõppkokkuvõtlena säälsamas (lhk. 195) „peaks soovitava koolis maateadust õpetades aluseks võtta suurema üksusena riiki, selle reginuaalses kirjeldamises aga füüsilisi üksusi. Neis ilmajagudes, kus pole esi-

nemas otse kindlaid poliitilisi piire, nagu Aafrikas, Arktis, Antarktis jne., tuleks jääda ainult füüsiliste üksuste juure“. — See ühekülgne seisukoht tõrkab silma eriti just VI klassi õppekavas. Siin tuleks ta võtta revideerimisele ja selle klassikava korraldada uuesti. V klassi kavas, kus maastikud ise väga laiaulatuslikud ja üldjooneltised, ei tundu maastikuline põhimõte sugugi segavalt.

— Kolmandaks põhjaluseks, mis arusaadavalt maastikulisest põhimõttest järgneb, on see, et üldine maateadus (n. n. füüsiline geograafia) käsikäes maadeteadusega (sakslaste Länderkunde, veneaste страноведение) vaadelda lulevad. Kavades endis ei ka nende „Seletuskirjas“ pole seda küll mitte otsekohe tähendatud. Seda tuleb arvata üheks „Seletuskirja“ puuduseks. Praegu võib ja ka saajaksegi V klassi kavast nii aru, et meil siin legu on kahe eri kursusega, kus juures enne tuleb läbi võtta üldise maateaduse osa ja siis alles selle järgi välisilma jagude maadeteadus.

— Metoodiliselt ja ka maastikuliselt seisukohalt vaadatuna peaksid üldise maateaduse mõisted, väljaarvatud kosmograafilised algmõisted, paralleelselt käsitletud saama maadeteadusega. Nii näit. lubavad endid väga kenasti siduda mõne teatud maastiku vaatllemisega tulemäed, maavärisemised, valguse nähtused õhkonnas jne. (Malai saarestik — tulimäed, Krakatau purse jne. Jaapan — maavärisemised, polaarmaad — põhjavalgus (virmalised), Arabia, Sahara — fatamorgaana jne.). Need küsimused, mis endid kergesti säetud kohaga siduda ei lase, tuleksid V klassi kursuse lõpul kui korramise ja kokkuvõtete saadus, näit. taimestikuvööd, loomastiku piirkonnad (regioonid), rahvaste tõud jne. Kava ja ka õpperaamatutes võiksid ju üldise maateaduse mõisted ja maateaduslik osa lahuski olla. Aga kavade seletuskirjas peaks see paralleelse käsituse põhimõte hästi reliefselt väljendatud olema. Praeguses seletuskirjas, nagu tähendatud, ta aga seda kahjuks ei ole.

— Neljandaks ja ühtlasi ka üheks tähtsamaks metoodiliseks aluseks tuleb seda nimetada, et õpilaste isetegevuse samati ka näitlikkuse pääle kavas suurt rõhku pannakse. Nii on iga klassi kava lõpul eriti tähelepanu juhitud õpilaste isetegevusele ja kaardi

lugemisele. Juba IV klassi kavas on ette nähtud: „faktilise materjaali kordamine kaardi abil. Reisid kodu- ja väljamaal kaardi abil. Tarviliste kaardi elementide selgitamine liivalaual abil. Lihtsamad kaardi kavandid klassitahvilil ja kaustik is. Vaatlused“. V. kl. kavas on: „Reisid kaardil. Õhunähtuste vaatlemine ja kõvera joonistamine. Reljeefid, liivalaud. Faktilise materjaali kordamine kaardi abil“ — ja VI kl. kavast: „Diagrammid tüübilistest nähtustest“. — Ka „Seletuskirjas“ (lhk. 42) rõhutatakse õpilaste iseolevuse ja näitlikkuse vajadust: „Õpetus tuleb teha võimalikult näitlikuks ekskursioonide, kaartide, diagrammide jne. abil. — Tuleb rõhku panna õpilaste iseseisvatele töödele, olgu joonistuste, profiilide, diagrammide, referaatide jne. näol. Kõik iseseisvad tööd, vaatlused, kirjeldused jne. peavad olema võimalikult lihtsad ja vastama õpilaste arenemisele“.

— Nendel meetodilistel alustel on algkooli maateaduse kursus teatavasti järgmiselt jaotatud (igas klassis à 2 tundi nädalas); IV klassis is on kodumaa ja selle lähema ümbrusega tutvustamine ning sellega ühtlasi ka algmõisted üldisest maateadusest. Selle klassi kava on hästi detailne ja ka meetodiliselt hästi välja töötatud. Üldise maateaduse mõistete seletamine on ette nähtud maateaduse alal tundmaõpitud objektide abil, nii et siin ei saa kahest erikursusest juttugi olla. Meetodiliselt oleks vast ühtlasem ja loomulisem kui „kivide murenemine“ ja muldkonna tekkimine ühte oleks seotud kivikonna nähtustega, aga mitte ei tuleks vaatlusele alles pärast tähtsustiku ja loomastiku tundmaõppimist.

V klassi kavas on mõisted üldmaateadusest ja tutvumine välisilma jagudega. Ka selle klassi kavaga võib rahule jääda. Missuguseid põhimõttealisi seletusi tema käsituse suhtes „Seletuskirjas“ vaja oleks, sellest oli juba eelpool kõne.

VI klassi kavas on tutvumine kosmograafiliste algmõistetega, põhjalikum kodumaa ülevaade ja Euroopa ühes kaubanduslike ja majanduslike tingimuste vaatlusega. Nii võib siin kolmesugusest kursusest juttu olla: kosmograafia, Eestimaa ja Euroopa. Seega on selle klassi kursus õige laialine ja ähvardab liig pääliskaudseks muutuda. — Kosmograafiliste algmõistete osa on üsna detailne.

Siiski leidub siin ka üks arusaamatus, nähtavasti redaktsiooniline viperus, nimelt: „Päikese ja kuu nähtused ja tõeline liikumine“, peaks vististi olema: „Päikese ja kuu nähtav ja tõeline liikumine“.

Kodumaa osas on ülearune „tähtsamate maastikkude üleslugemine. Ainet sarnasel viisil käsitada, kui seda näitavaid kavade, oleks asjata killustamine ja maastikulise põhimõtte labastamine. Maastikke vaadeldakse kitsastest seisukohast, osa materjaale tuleb hiljem kas üldises ülevaates või koguni poliitilises ülevaates (maakondade kirjeldus) käsitusele. (Võrdle näit. J. L. Jürgens ja K. Tasak „Maateadus algkoolidele III. jagu“, Tallinn 1923. Päälegi on mitmed neist kavas esitatud maastikkudest oma ulatuse ja olemuse poolest üsna problemaatilised ja mitmekesised, nagu näit. kas või „Põhja-Eesti“ kõrgendik“. Kui näit. võtta võrdluseks meie ainuke teaduslikult põhjendatud maastikulise jaotuse kavand prof. Dr. J. G. Granö sulest (vaata kuukiri „L o o d u s“ nr-d 2, 4 ja 5, 1922 a. lhk. 105 — 120, 193 — 214 ja 257 — 281), siis paistab kavas esitatud mitmete maastikkude problemaatilisus eriti silma. — Veel ebaõnnestanum on aga sama klassi kavas Euroopa jaotus maastikkude järgi. Siin on kavade kokkusäädjad nähtavasti H. Kerp'i jälginud. Kui nüüd keskkooliski raske on Euroopat käsitada sarnase maastikulise kava järele, siis seda tänamatum on see ülesanne algkoolis. Isiklikult pooldan rohkem A. Heltneri ja H. Harmsi maastikulist käsitusviisi. Päälegi võib esitatud kava ka nii lõlgitseda, et meil tuleb õpilastele anda Euroopast kaheksagune ülevaade: esmalt maastikuline ja siis selle järgi kultuur-majanduslik, tööstuslik, kaubanduslik jne. — Kavade kokkusäädjad on Eestimaa ja Euroopa osade paigutuses nähtavasti teise järjekorra aste näind ja nimelt: enne Euroopa ülevaade ja siis lõpuks kodumaa trükitud ministeeriumi kavas on need osad vastupidi paigutatud. Seega puudub praegu VI kl. kavas meetodiline ühtlus. Kodumaa ülevaate järele satuvad õpilased kohe järsku ilma ühegi nähtava põhjuseta Alpi maastikku. Loomulikult üleminek oleks mõne teise maa juure, millega meil suuremad suhted, kui näit. Alpi maastikuga. Juhuslikuks või koguni redaktsiooniliseks hooletuseks tuleb nimetada seda, et kavas

Balkani poolsaart ei ole nimetatudki. Teadupärast on Balkani poolsaar oma suurem maastikuline üksus, kui ei teda mõne teise kavas esitatud maastiku alusana oleks mõeldud.

— Need oleksid vast suuremad puudused, mis kõne all olevates algkoolide maateaduse kavades leiduvad. Muidugi ei ole nad mitte just väga olulised. Meloodiliselt hästi ettevalmistatud õpetaja saaks neist puudustest kergesti üle, kui aine käsitust kava piirides muudab. Seda sama võib küll ka vähemagi ettevalmistusega õpetaja teha, kui tal eeskujuks oleks meloodiliselt hästi korraldatud õpperaamat. Seda viimast meil aga veel kahjaks ei ole. Kui nüüd aga nõudmine teiste õppeainete suhtes peaks tõusma, et algkoolide kavad revideerimisele tulevad võtta, siis muidugi, kõike eelpool esitatud mõtteid kokkuvõttes, tuleks ka sarnasel korral nõuda, et VI klassi maateaduse kava revideerimise alla saaks võetud ja meloodiliste nõuete kohaselt saaks lihtsustatud ja muudetud.

Eesti keskkoolide maateaduse õppekavad.

Kaugeltki nii rahuldav pole lugu keskkooli maateaduse kavadega ei ka keskkooli maateaduse enesega.—Eeldse tuleb tähendada, et keskkoolides nii Venes, kui ka Lääne-Euroopas, maateadus kunni käesoleva aastasaja esimese kümne aastani oli surutud mingi teise või kolmanda järgu tähtsusega aine seisukohale, Tema piirdus ainult alamate ja keskmiste klassidega. Ka õppeviis ja õpperaamatud olid sarnased, et nad õpilastes aine vastu huvi äratamise asemel ainult igavust ja väsitikust tunnet kasvatasid. Seks ajaks kui noored inimesed keskkooli lõppklassini jõudsid, oli ka suurem osa nende geograafilistest teadmistest ununenud. Sellepärast on ka arusaadav, miks meid vanemal harilaste põlvkonnal maateadusest on omapärased vaated. Ainult vähestel nende hulgas on maateadusest õige arusaamine — nad on pärast hiljem kas iseõppimise teel või jälle kõrgemates õppeasutustes geograafiat teistsugustel alustel tundma õppinud, kui seda tehti nende ajal keskkoolides.

— Uuemad voolud kooli geograafia alal hakkasid esinema mõõdaläind aastasaja lõpu poolel. Amelikes ringkonda-

des suutsid nad endid läbi lüüa nii hästi Lääne-kui ka Ida-Euroopas, aga alles käesoleva aastasaja algu poolel. Nii saavad Prantsusmaal 1902 a. ühes teiste reformidega ka uued maateaduse õppekavad keskkoolides maksvusele, mille järele maateadus sama tähtsuse saab, kui teisedki üluhariduslikud õppeained ja tema kursus kõigist keskkooli klassidest läbi käib. Koondusalaks on kodumaa (muidugi siin Prantsusmaa). Umbes sama pilli näeme Saksamaal, kus viimase paarikümne aasta jooksul geograafia kui õppeaine keskkoolides ikka suurema tähtsuse omandab ja ka keskkoolide vanematesse klassidesse pääseb. Eesrinna sammub siin Saksamaal, kus 1919 a. kevadel uued maateaduse kavad meeskeskkoolide jaoks maksma hakkasid. Geograafia käib siin läbi kõigist keskkooli klassidest — reaalkoolides ja reaalgümnaasiumides igas klassis à 2 tundi nädalas, gümnaasiumides — alamates ja keskmistes klassides kunni ülemtertsiani, s. o. meie VIII õppeaastale vastav, à 2 tundi, vanemates klassides aga à 1 tundi nädalas. Naiskeskkoolides oli see põhimõte juba 1910 a. uuelunnija õppekavaga maksma hakkanud. — Uures samasugune on lugu ka Baieris, Hessenis j. m. — Halvemal järjel on lugu geograafia suhtes olnud Preisimaal, Würiembergis ja Baadenis. Preisimaal näil. käib ainult reaalkoolides geograafia kui iseisev õppeaine kõigist klassidest läbi alamas 5 klassis à 2, ülemas 4 klassis à 1 tund nädalas. Gümnaasiumides ja reaalgümnaasiumides vanemas kolmes klassis geograafiale erilisi tunde tunnikavas ei ole ette nähtud, kuid õppekavas nõutakse, et igal poolaastal vähemalt 6 tundi ajaloo tundide arvelt maateaduse kordamiseks ja täiendamiseks tarvitatagu.

— Venemaal said 1914 a. uued maateaduse kavad meesgümnaasiumites tarvitusele võetud. Sellel puhul väidab hariduse minister omas ringkirjas 1. juulist 1. juulist 1914 a. Nr. 33011 geograafia suhtes järgmist: „geograafiale tuleb anda üks tähtsamatest kohtadest õppeainete hulgas, millede õppimine tingitud keskkoolides antava üldise hariduse nõuetele. Lutele kavadele kaasaantud „Seletuskirjas“ lausutakse: „Geograafia on üheks tähtsamaks kooli õppeaineks ja sellepärast käib la läbi kõigist

gümnaasiumi klassidest alates ettevalmistuse klassiga ja lõpetades VIII klassiga". Kolmes viimases klassis oli geograafilale määratud à 1 tund nädalas ja pääle selle 1 tund lõpuklassis kosmograafilale. Ülemineku aastate vähesus ja päälletulev revolutsiooni aeg ei luband seda kava meie maal asuvates keskkoolides täiel määral teostada, — Sisuliselt on need kavad ja nende põhialused küllalt seda väärt ja modernid, et neid peaksid tundma meiegi keskkoolide kavad ja tunniplaanide maksmat panijad. Üldse tuleb tähendada, et ilmasõjas ilmsiks tulnud geograafiliste teadmiste ja oskuste puudulikkuse mõjul on hakatud Lääne-Euroopa maades kooli maateadusele suuremat tähtsust andma ja teda reformeerima.

— Meie keskkoolides oli paaril viimasel aastal maateadust: 1) gümnaasiumides kolmes esimeses klassis (VII, VIII ja IX õppeaasta) à 2 tundi nädalas ja pääle selle X 1 tund kosmograafiat; 2) reaalkoolides neljas klassis (VII — X õppeaastani) à 2 tundi ja lõppklassis 1 tund nädalas kosmograafiat — kokku 7 (gümna.) ja 9 (realk.) aasta tundi terve keskkooli kursuse ajal. — Esimese kahe klassi jaoks ilmusid mineval sügisel ministeeriumi poolt kinnitatud kavad juhtnõõriks. Vanemate klasside jaoks ei ole veel meil ametlikke kavu ilmund, olgugi et sellekohaseid projekte haridusministeeriumile on esitatud. Vanemates klassides on selle tõltu geograafia kursus olnud õige mitmekesine ja on vast seda veel praegugi. Siiski võis viimastel aastatel selles kaoses märgata järgmist tendentsi: I klassis — välisilma jaod ja üldisest maateadusest osa kivikonnast; II klassis — Euroopa ja üldisest — maapinna vormid ja vesikond (see sama, mida hiljem ametlikud kavad fikseerisid); III kl. — Eestimaa ja õhkkond (gümnaasiumides ka taimkond, loomkond ja antropogeograafia); IV kl. — elukond, antropogeograafia ja ajalooline geoloogia.

— Lue keskkooli seaduse põhjal kokkusæetud keskkoolide tunnikavades on haridusministeerium) hakand aine koonduse põhimõtet teostama. Aine, mis sennini mitme aasta jooksul läbi võeti, näit. 2 nädala tunniga, tahetakse nüüd suurema tundide arvuga koondada vähemate aastate pääle.

Omasi kohast kena mõte. Väga tähelepanemise väärt sääl, kus meil tegu on juba täiskasvand isikutega. Kuid 14—16 aastaste lastega on lugu ikka teisiti. Ka näib see ministeeriumi kavades imelikuna, et seda koondust mitte kõigi ainet juures ei lahefa maksmat panne, vaid mõnede juures, näit. maateadus ja ajalugu ja siingi seda koondust aaloo kasuks ja maateaduse kahjaks. Päevselge on, et meie ainet keskkooli II ja IV klassis (VII ja IX õppeaasta) ühte ja samaviisi ühe ja sama sügavusega käsitada ei saa, võtame näit. või kosmograafia. Alamates klassides võib aine tundide rohkenemisega ainult pinnaliselt laieneda. Vanemates klassides aga võib vähemate tundide arvu juures ainesse rohkem süveneda.

Olen kindel, et ainet nelja keskkooli klasst pääle ära jaotatult ka seitsme tunniga sama kava suudame läbi võtta ja selle juures siiski ainesse palju rohkem süveneda, kui seda võimalik on 8 tunni juures kahes esimeses keskkooli klassis. Tekib küsimus, kumb on tähtsam, kas anda keskkooli õpilastele geograafia alal ainult teatud hulk geograafilisi teadmisi elusse kaasa või õpetada neid aru saama praegusaja kultuuri geograafilistest oludest, nende vastastikkudest suhetest looduslike oludega ja isekeskis ehk ühesõnaga — õpetada ka keskkooli vanemate klasside õpilasi tundma ja kasutama geograafilise teaduse omamise meetodi. Ma arvan, et see viimane ülesanne palju tähtsam on. Kuid selle teostamine nõuab rohkem arenend õpilasi, kui seda on I ja II keskkooli klassis. Kui geograafia ülesanne oleks ainult teadmiste hulga andmine, siis oleks igitahes küll parem seda suurema tundide arvuga lühema aja jooksul anda. Kuid ka vanemates klassides hatvemal juhusel üks tund nädalas geograafilale suudetakse anda, siiski oleksid õpilased ikka veel geograafia kasvatava ja hariva mõju all; ikka oleks juhused ja põhjused nähtuste ja geograafiliste objektide suhetesse tungida, neid analüüserida, kaarti lugeda jne. Ka need noored, kes õlikoolis geograafiat kui eriteadust tahaksid õppima hakata, oleksid haridusministeeriumi kava järele asetatud raskesse seisukorda. Nende keskkooli alamates klassidest saadud geograafiline ettevalmistus ei küüniks mitte õlikoolis teaduslikuks tööks, pää-

legi kui sellest paratamalt palju hulga aastate jooksul ununeb.

— Et ka kõige nende mitmesuguste keskkooli harude juures, mida haridusministeerium kavatab teostada, võimalik on ajalugu ja maateadust nii korraldada et nad paralleelselt võiksid käsitatud saada ja selle juures üldine tundide arv ikkagi normaalseks jääks, näitavad haridusministeeriumi n. n. ajulised ülemineku kavad.

Võiks ka veel küsida, kumba on siis haritud inimesele tarvis teada, kas sündmuste levimust ja nende vastastikkust ära rippuvust a j a s või r u u m i s? Ma arvan, et mõlemad on tarvilised ja üheväärilised — seega ajalugu ja maateadus üheväärilised. Puht praktilisest ja tehnilisest seisukohast vaadatuna on vist igitahes geograafiliste objektide praegus aja levimine r u u m i s tähtsam, kui a j a s. Näit. kus ja missugused on metallide

kaevandused meie ajal — tähtsam, kui see kus ja missugused olid nad näit. vanadel kreeklastel, fõniiklasidel, või ka hilisematel aegadel. — Ma arvan, et neist mõnest paratamatult peaks vast küllalt selguma, et ei ole mingit põhjust anda ajaloo suuremat eesõigust keskkooli kursuses kui maateadusele. Päälegi on maateadus kui teadus ja kui õppeaine oma iseloomu ja olemuse poolest osalt ka sarnane, et ta ühendab loodusteadust humanitaar teadustega. Teeb ju geograafia legemist ühelt poolt loodusega teiselt poolt inimesega ja tema praegusaja kultuuriga.

Vahe peaks olema: 1) humanitaar ja mitmesugused teised harud lühendatud üldise maateaduse kursuse ja maateadus ja 2) reaalgümnaasium — laialisem üldine maateadus ja täiendavad päätükid maateadusest. —

Maateaduse õppeabinõud.

D. Koppel.

I üleriikl. loodusloo ja maateaduse kongressil ettekantud referaat.

Töö ja näilikkuse printsiibile toetub praegu aja koolis õppetöö. Omis oludes ei pääse meie kitsaist klassi ruumest tarvilisel määral välja loodusse, nende ainete käsitamisele mis vajatud loodusteaduslikule printsiibile. Seepärast peame looduse klassi tooma nii palju kui seda töö käik vajab. Enesesiki mõista et meie seda suudame ainult vastavate õppevahendite abil. Ja otsekohesed olles ei tule mitte õppeabinõusid mis otstarbekohaselt valitub, mitte hädaabinõuna võtta, vaid neile tuleb läis õigus anda loomulikkude objektide kõrval ses mõttes, et nad tähelepanu ainult teatud objektile juhivad välise kõrvalmõjuta.

Maateadus on aine mis õppeabinõusid suurel hulgal vajab kui tööd ülesäetud printsiibide järele vähegi korralikult teha.

Statistiliste andmete kogumine, praegusest g. õppeabinõude seisukorra üle, annaks meile kahtlemata kurva pildi praeguste, veel kurvema hiljutisete koolide kohta nii maal kui linnas ühtluskooli igal astmel. Kiidelda õppeabinõude väärtuse ja rohkusega võib vast mõni erandlikult häässe seisukorda sattund kool.

Kui mineval aastal Tartu maakonna ja linna loodus- ja maateaduse õpel. konverentsi puhul õppeabinõude näilus korraldati, siis oli mul juhusega tulvuda säälsete g. õppeabinõude rohkuse ja väärtusega, kuid ometegi ei olnud võimalik kõigi koolide päält kokku vähegi korralikku geograafia kabineli jarvis küllalt õppeabinõusid leida.

Tuli välja tuua ka ülikooli geogr. kabineli õppeabinõud, et see kuidagi moodi teostada. Sääljuures tuli konstateerida et terves kogus isegi algkoolidele ülearuseid õppeabinõusid ei leidund pääle mõne üksiku pildi, mida nad otsekohe ei vaja.

„Kasvatus“ märtsikuu 1921. a. 5—6 kaksiknumbris annab J. Aan kujuka pildi maakoolide kohta õppeabinõude seisukorrast. See aga näitab päris kurba pilti, sest olevat koole, kus ainukesed näilikkud õppeabinõud kollaseks värvitud uks ja tükk õpetaja oma raha eest ostetud kriiti.

Ei tahaks uskuda, et praegu niisuguses seisukorras õ. v. poolest mõni kool veel leiduks, kus õpetaja vähemalt aastagi koha pääl viibind. Ka koolivalit-

suste hool nende küsimuste lahendamisel võiks olla õige tähelepanev juba.

Arusaadav, et kooli korralikult õppeabinõudega varustada väga raske töö palju hoolt ja asjatundmist nõuab, päälegi kus iga aine neid väga ohtralt varab. Kõige päält vajab see energiat aine õpetaja enese käest. Teed kuidas seda kätte saada on üli mitmekesised selle järele missuguses oludes üks või teine kool on. Pääteguriks on siin aga ise aine õpetaja, kes lõppude lõpuks omale korraliku geograafia kabineti muritseb. Asutada täielikku geogr. kabinetti on esialgul küll vast ainult unistus, kus täiskiilutud koolis raha ja ruumi küsimusega enne kokkupõrgata tuleb. Aga ei rahulda ju ometegi kedagi aineõpetajat õppeabinõude tarvis nurgakene mitte temale määratud ruumis.

Geograafia kabinetti vajab aga korralikku suurt valgustatud ruumi, kus õppeabinõud teatud süsteemis aset leiaks. Teen siin kohal lühikese ülevaate missuguse minimaal õppevahendite arvuga peaks olema varustatud kool.

Meil puudub arvustav ülevaade saadaval olevate õppeabinõude kohta. Hinna kirjajad ja kataloogid täidavad ainult reklaami otstarvet, seepärast teen ühtlasi ka mõne arvustava märkuse õppeabinõude kohta, sest praegusel ajal, kus kooli majandus turuhindadega võistelda ei suuda, tuleb iga asi kaaluga võtta.

Pean väga ajakohaseks seda nimesitiku, mis avaldab J. Kents „Kasvatuses“ veebruari kuu 1912. a. nr. 3—5. Säär on õppeabinõud vajadusest tingituna kolme järjekorda jaotatud. A. all on tähendatud kõige vajalisemad, eriti nelja ja 6 aastalise algkooli tarvis B. all on tarvilikud, kuid ei saa neile möödapääsematud iseloomu anda, kui esimisele kategoortale. C. all oleks soovitatavad (mis muudugi ka tarvilikud).

Oma iseloomu poolest võiksid olla m. t. õppeabinõud jaotatud järgm. 8. ossa:

- I. Üldised ja kooli aillased.
- II. „ „ „ „ käärdid.
- III. Kaardi joonist. ja lugemisabinõud.
- IV. Pildid ja pildiatlased.
- V. Reljefid mudelid ja gloobused.
- VI. Asjade loomulikud kollektsioonid.
- VII. Demonstreerimisaparaadid ja kino.

VII. Geogr. raamatukogu.

Esitan selle nimestiku K. järele mõne lisandusega.

- A. 1. Tarvilikud kooli atlastest on sel astmel Debessalgaste Muudugi mõsta peaks olema siin Eesti keele altsas. Kavatsusel on „Loodusel“.

Tarvilikud kaartidest on:

2. Eestimaa seina kaart — füüsiline joon. — ise Kentsi järele.
3. Euroopa seina kaart füüsiline + pol. — Bauebergi.
4. Maapoolikud seina kaart füüsiline pol. — Gaebler või Harms.
5. Läänemere ümbrusmaade kaart füüsiline pol. — Groll ja Dierke.
6. Aasia füüsil. ja pol. koos — Gaebler.
7. Aafrika „ „ „ „ „ „ „ „
8. P.-Ameerika füüsil. ja pol. koos — Haudke või Gaebler.
9. L.-Ameerika füüsil. ja pol. koos Haudke või Bamberg.
10. Austraalia ja Okeania — Gaebler või Bamberg.

Kaardi joonist. ja lugemisabinõudest on tarvilikud:

11. Liivalaud.
12. Möödrihm.
13. Ilmakaarestik (värviline tabelise valmistada).
15. Joonistamisabinõud.

Seina pildid geograafiliste põhimõistetete selgitamiseks on tarvilised: (Soovitavad kõik Eestist kuid et neid ei ole siis järgmised võõraillt mail):

- a. Tasandik — Hollandi maastik — Lehmann.
- b. Künkline maastik — Põhja Saksamaa — Lehmann.
- c. Mägismaa — Alpid — Borzov ja Holzel.
- d. Lausrannik } Eestist — Borzov.
- e. Pankrannik }
- f. Luiderannik — Holzel.
- i. Kiviline rand — Eestist — Borzov & d ja e.
- g. Laht, sadam — Lehmann.
- h. Saar, poolsaar, neem — ?
- l. Jõgi, juga, kärestik, kosk — Borzov. Niagara Lehm.
- m. Paras vöö metsmaastik — Lehmann.
- n. Soo.
- o. Soome järvede maastik — Borzov.
- p. Tööstuslinna pilt — Nev-Jork —

- r. Keskaja linna pilt (soovit. Tallinn) — Lehmann.
 s. Uue aja linna pilt laiade, sirgete tänavatega — Berlin — Lehmann.
 t. Pilt-tabelöö-päeva ja aasta aegade seletuseks — Schmidt. Живо-товский.
 u. Kuu faasid, päikese ja kuu varj. tabelid — Schmidt. Животовский.
 v. Steppmaastik — Fraas ja Borzov.
 w. Savaun „ Schmeil või Wünche.
 ä. Kiltmaa — Wünsche.
 ö. Kõrb — „
 ö. Troopika mets ja loomastik 3 pilti — Wünsche.
 ü. Vulkaan — legevus ja läbilõige — Kents.
 Maavering — Kents.
 Rahvaste tüübid 8 Lehmani pilti — Kirchoff.
 Kultuur tehnilised taimed — Gue-
 ring Schmidt või Z. B.

Reljefid, gloobused, mudelid — tarvi-
 likud neist on:

1. Gloobus — füüsiline ja pol. koos — (Raudsepp) Dr. Krausin.
2. Kodumaa reljefkaart — (Agro-
 noom?).
3. Kodu ümbruse reljefkaart — (Ise
 valmistada).

Asjade loomutikkudest kollektsiooni-
 dest on tarvitikud:

1. Kiviliikide kogu puhtkivi liigid,
 tarvikiliigid, tehniliselt kasulikud
 mineraalid jne. — i s e k o g u d a.
2. Eesti taimede kogu — ise koguda.
3. Euroopa ja Välis Eur. tähtsamate
 kultuur ja tehnil. taimede kogu —
 1) Kogerah, 2) Schaufuv, 3) Rausch.

Demonstreerimis abinõudest on tarvil.

1. Stereoskoobid — piltidega.
2. Baromeeter.
3. Termomeeter.
4. Globoskoop.

Raamatukogu — reisikirjeldused.

Keskoolile tuleks pääle nende juure
 järgmised mis J. Kentsil B. ja C. all ära
 märgitud:

(B. Tarvil kuid II järjek. — täienduseks
 A. tarvil. keskkoolile).

B-ail 1. Atlas — Dierke Stieler või Dibes.
 Seinakaardid:

2. Eestimaa orohüdrograafiline kaart.
3. „ pol. + teedevõrgu kaart.
4. „ geol. kaart ja maapinna
 läbilõigud — ise.
5. Soomemaa füüsil. kaart — Johuni.

6. Eur. füüsil. kaart — Bamberg.
 7. „ pol. „ — Harnis.
 8. Briti saarestik — Bamberg.
 9. Ida-Euroopa — Gaebler.
 10. Kesk-Euroopa — Gaebler.
 - c-ail 11. Läänemere ümbruse kliima kaart
 — ise.
 12. Eestimaa kliima kaari — ise.
 13. „ reljefkaart — (Agro-
 noom).
 14. Vahemere maade kaart — Bam-
 berg.
 15. Aasia füüsil. kaart — Gaebler.
- Piltidest tuleb täiendada iseloomuliste
 maastikudega käsitatavast alast.
 Reljefidest mudelitest on tarvil. Reljef
 gloobus — Raudsepp.
 Reljefkaari.
 Inimeste tõud.
 Demonstr. ja teisest aparatuuridest on
 tarvitilikud:

Proektsioonaparaat.

Globoskoop.

Päevapildiaparaadid.

Sammumõõtja, Vihnamõõtja. Ane-
 mograaf ja A. muter Kaardivaiguga
 klamtahvel ja ind. kloop.

Täielikum raamatukogu kui p. A.'s

Nii lühidalt minimaalne õppeabinõude
 nimestik, enesest mõista mida täielikum,
 seda parem.

Järgnevases ridades teen tühikese
 ülevaate eelnimeetatud autorite kohta.

*

Üldatlaste seas mis praegu tarvitusel
 teenivad tähelepanu kolm:

- 1) Debes, E. Neuer — Handatlas
 über alle Teile der Erde.
2. Stieler Hand-atlas über alle Theile
 der Erde u. über das Weltgebäude.
3. Andreal R. Allgemeiner Hand
 atlas.

1. Andreal atlant tarvitatakse väga
 laialt, kuigi ta mitte tehnilistele
 ja teaduslikele nõuetele päris
 täpsalt ei vasta. Määratu hulga
 nimedega ja kahvatu värviga on
 ta silmale väga väsitav.

2. Debesi atlant on praegusel ajal
 üks tähtsamatest, tõsiselt teadus-
 likult läbitöötatud atlas, Ta vastab
 täielikult praegusa ja karlograafia
 nõuetele. Ta on väga täelik ja
 väga selgete nimedega. Domi-
 neerivat osa etendab kollakas
 toon, mis põrmugi nimede selgust
 ei tumesda. Täielikult on kinni-

peelud gr. merediaanist, mida Andreal näit. mitte ei ole lgal pool on meetrimöödud, on tähendatud masstab, prodetsia ning autor. Viimased väljaanded on varustatud erilise allabeedilise nimestikuga, kus koha asend määratud ära geogr. koordinaatidega. Nii on võimalik leida selle järele iga kohta millest midu ei tea. Debesi kooli atlas on jaotatud kolme astmesse.

- 1) alg-, keske ja kõrgem astme, Algastmel on antud liig palju poliitilist elementi, kuna füüsiline varju jääb. Keskmise ja kõrgem astme on hääd.
3. Stiileri atlasit peetakse senini kättesaamatu ideaaliks kõigile tema konkurentidele. Joonised on väga selged ja reljefsed. Tema hääks küljeks on veel see et teda üksikule osade kaupade välja võib. Et teda osade kaupade välja antakse, iga üksik osa gravüür on mida kerge nõuetele vastavalt parandada rippumata teistest. Siis—suur hulk geograafe ja pedagooge kaastoolesil igal maal. Seepärast on ta ka teistest võrdlemata parem ja kättesaadavam (39×27).

Väärilist tähelepanu nõuab kooli Atlaste seas väga soliid Dierke atlas, on teistega võrreldes kaunis kallis, määratud kesk-kooidele.

Mis puudub eestikeelsetesse atlas-tesse siis on teada et neid praegu ei ole. Tean kavatsusel olevat väljaanda K. ü. „Loodusel“ ja Raudsepal (rmtk. T.) millal nad ilmuvad ei ole teada.

Kooli kaartidest nõuavad tähelepanu esimeses reas Bamberg, Gaebler, Harms, Debes, Handke j. t.

Esimesel kohal on Bamberg mitte üksi oma produktsiooni vaid ka väärtusega. B. joonistus on äärmiselt lihtne, selge ja julge, kuigi nad päris eestelisel muljel ei avalda. Kaartide väärtus seisab selles päle eelnimetute omaduste et on 1) vähe nimesid, ehk nimele algtähed koha juures 2) merede sügavuse värvide ja arvudes, 3) merehoovuste tähendus punaste ja siniste joontega ning projekt-sioon.

Sellele järgneb Gaebler. G. kaartide värvid jätavad palju plastilise mulje kui B. kuid ei ote klassile

kaugelt nii selged. Nimesid võrdlemisi vähe — väga soovitatavad kaardid.

Debes ja Handke kaardid on soovitatavad, kuigi nad eelmistega ei võistle.

Iseäralist tähelepanu tuleb juhtida Harmsi kaartide pääle. Kui Harmsi suur kooli atlas ilmus pööris ta paljude kartograafide ja pedagoogide tähelepanu enese pääle. Ei mitte oma väärtuse vaid mõne novaatorilise idee poolest. Ta kaardid samuli.

Geograafide pedagoogide seas on ammu ja senni ajani tummade kaartide küsimus tüliõunaks olnud Harms oli tummade kaartide poolehoidja. Oma tummade kaartide ja allasega tõmbas ta nende vastaste viha oma pääle aga ei leidnud ka poolehoidu tummade kaartide pooldajate seas. Põhjuseks olid temal mõned sennini tarvitamata võtmed näit. märkida linnade suurus vaadates rahva arvu pääle kas ringide $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, ringide, täiede, või lühjade r. abil ning mõned muud. See esineb temal ka l. o. raamatu. Ta loobus hiljem päris tummadest kaartidest tegi järelandmisi mõlemile poole ja ei leidnud häätahtlikku vastutulekut äärmiste voolude poolehoidjate seas, küll aga koolides.

Siin kohal mõni märkus tummade kaartide kohta.

Õpilaste teadmiste proovimiseks oleks väga soovitatavad tummad kaardid, nad dresseeriks õpil. tähelepanu. Seda kohta leidma ja meeles pidama, kuid ettevalmistamine tummade kaartide järele käib üle jõu õpilasel, kellel ei ole tunni ettevalmistamisel samamööduline kaart.

Väga suured raskused sünnivad ühest kaardilt teise üle minekul ja tagajärjed oteks negatiivsed.

Nimedega kaarti tarvitades rahuldub õpilane sellega kui ta nime on üles leidnud koht ümbrus ju jääb tähelepanemata.

Harmsi poollummad kaardid on siin kõige kohasemad.

Nordoffi produktsioonis esinevad pääasjalikult reljefkaardid. Nad on soovitatavad, kuigi reljefil enam piiratud alal tähtsust rohkem on kui suurel alal.

Mis puutub „Eestimaa“ kaartidesse, siis ei väeri, s. t. osakonna väljaantud endised kaardid mitte kooli tähelepanu.

Neid tarvitatakse sest et nad paremad kui lühi sein. Viimane möödus 1:300.000 tahab olla kooli kaart, kuid selleks on tal aga suured puudused.

— * —

Suurt osa geog. õpetamisel edendavad seinapildid. Nende valik nõuab samuti tähelepanu. Pilt peab olema selge, otsekohene objekti täiendus. Loobuda tuleb liig kunstilise't kombineeritulist ja idealiseeritulist piltidest, kus esineb väljamõeldus. Tahtes ühe pildiga palju öelda saadakse tihti võimatamad kombinatsioonid. Domineerivat osa G. pillide seas edustavad: Lehmann, Hölzel, Guishbeck, Traas, Borzuv, Schneil, Gvering, Schu j. l.

Lehmanni pildid on oma odavuse tõttu hästi huvitatud, värvid aga ei ole mitte kõige paremad. Kombinatsioonid on loomulikud; seepärast soovitavad. Üksikud sellest produktsioonist on väga hääd.

Hölzeli pildid on hinna suhtes küll kallimad, kuid nad on ühed paremaid. Pääle kõige on nad varustatud korraliku tekstliga. Tervet H. kogu ei ole muidugi võimalik ega soovitav muretseda. Soovitavad on aga 10 järgmist:

- Nr. 4. Sahaara kõrb
- Nr. 9. Anahnaki killmaa
- Nr. 10. Neapol ja Vesuv
- Nr. 14. Luited ja Helgol. saar
- Nr. 15. Amazoni troopika mets
- Nr. 25. Kataró laht.
- Nr. 28. Iirimaa järsk rannik
- Nr. 29. Ungari pusta
- Nr. 30. Kolorado kaujon
- Nr. 32. Himalaja mäed

Väga läpsad ja loomutruud on Geis'becki pildid, kuid kallid. Kultuurtaimede alalt väärib tähelepanu Zippel-Bollman, kuid temast võrdlamata paremad geograafidele on Göering-Schmidli omad.

Iseäranis hääd aga on Borzovi pildid. Väga loomutruud maastikud, ja värvid paras formaat mitte küll aga päris odavad, on nad siiski ühed paremad eelnimetatute seas.

Piltide tarvitamismetoodist oleneb nende väärtus ja tagajärg. On soovitav pilte kauem klassi seinal hoida, et õpilase silm nendega harjuks. Iseäralist rõhku tuleb postkaardite tarvitamise pääle panna mis kõige kättesaadavamad.

Need oleks ka ainukesed pildid mis Eestist tarvitada. Seina pilte eriti seks ostabeks ei ole.

Pildi albumid oleksid ka väga soovitavad ja võõraste maaade kohta neid

leidub, Eesti üle sennini peale B. L-kund (Kopferi) ei ole.

Tabelistest ja diagrammidest tuleb ära kasutada E. s. büroo poolt „Päevalehes“ välja antud andmed. Mis võrdlemisi hästi kokku säetud, neid koolile ühes eksemplaaris suurendades, tarbekorral muutes jne.

Demonstreerimisaparaatidest on suures osas maakoolides võimalik juttu teha vast stereoskoobist. Tunnis tarvitades peaks neid olema igas pingis vähemalt üks. Stereoskoobi tarvitamisel on see raskus, et õpetaja ei lea mis õpilane näeb. seega ei ole võimalik korraliku seletuse andmine.

Projektsioon aparadi kõrval, mis küll igal linna koolil võiks olla, kui demonstreerimis ruumid olemas, võib eduga tarvitada globoskoopi, mis hinna poolest palju odavam ja lihtsam ning kergem tarvitada. Pääsasi, temaga võib pilti igast õperaamatust ja igal postkaardi näidata.

Mudelitest on kõige tarvilisemad globused. Praegustest gl. on kättesaadavamad Dr. Krausi omad mis siin näitusel olemas. On kavatsusel rmt. kaupluse omanikul Raudsepal Tartus Dr. Krausi gl. eestikeelse välja anda mis juba ligemat ajal ilmuda võival.

Kodumaa reljefkaardi valmistamisel oli kuulda k. ü. Agronomi töökojas, kuid kui kaugele ta nüüd edenend — ei lea.

Kodu ümbruse reljef tuleb aga muidugi igal õpetajal enesel sõjaväe topograafia 1 verstalise kaardi järele valmistada.

Asjade loomulikkudest kollektsioonidest on väga tarvilikud eriti

1. Kiviliikide kogu (uhtuvi liigid, lardkeri liigid)
- b) Tehniliselt kasulikud mineraalid, metallid jne.
2. Eesti taimede kogu —
3. Loomade ja lindude täistopped
4. Euroopa ja Välis Euroopa tähtsamate kultuur ja tehnil. taimede kogu.

Kaks esimest peavad lingimata kooli enese kogutud olema.

Loomade ja lindude täistopped tulevad kodusel teel muretseda.

Eur. ja Välis Eur. tähtsamate kultuur ja tehnil. taimede kogudest ja mineraalide ning metallide jne. kollektsioonidest on

paremad Kagerah, Schaufuss'i ja Rausch'i omad.

Kõige muu hulgast ei taha välja jätta kooli geograafilist raamatukogu — õpetajale ja õpilasele. On nähtud olnud, kus õpetaja õpperaamatut enesele ühtlasi käsiraamatuks tarvitab, sest muud raamatut koolis ei ole. Opilaste raamatukogusse tuleks mahutada reisi, loodus—jne. kirjeldused mis võrdlemata suure töö õpilaste seas klassitöö kõrval ära teevad, kasvatades ja äratades neis fantaasiat ja luulelendu. Muidugi peavad raamatud hästi valitud olema.

— * —

Kongressile esitatud resolutsioonid:

1. Üleriiklik loodus- ja maateaduse õpetajate kongress konstanteerib, et enamal jäol koolidel puuduvad kõigevajalisemad õppevahendid, nende valik mitte igakord päris õnnelik ei ole seepärast on tarvis:
 - a) kokkusäada kõige tarvilikumate ja soovitavalet õppevahendite nimestik, ühes autori ära tähendamisega ja saata, koolivalitsustele, millega tuttavad peavad olema õpetajad,
 - b) paluda koolivalitsusi ja kohus-

tada õpetajaid neid koolile muretsema,

- c) paluda Haridusministeeriumi endise eeskujul järele ühes loodust. õppevahendite soetamiskursustega ühendada ka maateadusl. õppevahendite soetamiskursusi.
2. Maateaduse õp. hulgast tuleks valida komisjon kes mõnede õppevahendite turule toimetamise eest hoolitseks. Autorid ja kirjastajad leiaks siseturul eriti kooli allaste, kaardide, reljefide, piltide, kodumaa pildi albumite jne. suhtes.
3. Asjade loomulikud kollektsioonid kodumaa kiviliikide ning Eesti taimede kogud tulevad koolil enesel muretseda.
4. Kooli ümbruse reljef kaart tuleb aine õpetajal ise valmistada.
5. Igas linnas olgu vähemalt üks liikuv kooli kino mida tarvita- takse vaheldamisi.
6. Geograafilise kirjanduse soetamiseks õpilastele paluda komisjoni kokku säada nimestik tõlkekirjandusest ja leida tõlkijad ning kirjastajad.

1922. a. ilmunud maateaduslik kirjandus.

A. Tammekann.

Eelolevas lühikeses ülevaates võtan kõne alla nii maateadusliku kui ka geoloogilise õppe- ja koolikirjanduse, mis möödunud aastal Eestis ilmund. Aine liigitan nii, et esiteks järgnevad õpperaamatud, siis milmesugune muu maateaduslik ja geoloogiline kirjandus, ajakirjades ja eriraamatuina.

Maateaduse õpperaamatuid peaks esimesel kohal nimetama Jaan Rumma Üldise maateaduse õpperaamatut keskkoolide, ilmund „Looduse“ kirjastusel, Tartus. Raamalt on saand Tartus väga terava arvustuse osaliseks ja on avaldatud arvamist, „et ilma ümbertöötamata ei kõlba teda üldse õpilaste kätte anda“. Muidugi on see tiialdus ja asja erapooletumal kaalumisel võib jõuda hoopis paremale arvamisele Rumma näib oma töö aine valiku ja tiigituse juures eeskujuks võtnud olevat V. Ule „Grundriss-

der allgemeinen Erdkunde“, mille puudulik geomorfoloogiline osa on leidnud Rumma poolt võrdlemisi täielikuma käsitluse, kuna mitmed muud osad esinevad sellevastu tuntavalt lühendatud ja kokkusurutud kujul. Sisu jaguneb üldiselt 7 ossa: maakerast üldse (matemaatiline ja geofüüsiline osa), maakera pinda teisendavad tegurid, (dünaamiline osa) pinnavormid, (morfoloogiline osa) vesikond, õhkkond, elukond, riik. See liigitus pole aga täie järjekindlusega läbi viidud ning vastavate päälkirjadega küllalt selgeks ja ülevaatlikuks tehtud. Ka on dünaamilises ja morfoloogilises osas aine esitatud ilma kindla kavata ja (segipillatuna). Nii on ranniku morfoloogilised elemendid mahutatud epirogeneetilisi liikumisi selgitavasse päätükki. Välisjõudude rubriigis on vaadeldud ainult murenemist ja muldkonna tekki-

mist kuna voolava vee, mere, jää ja tuule tegevus on lahutatud vastavasse erilistesse morfoloogilistesse päätükidesse. Sellevastu on „Mäismaa ja vee vahekord, saared, poolsaared“ mahutatud mingipärast „välisjõudude“ päälkirja alla. Pinnavormide arenemine oleks pidanud otstarbekohasemalt järgnema vormide kirjeldusele. Siiski tuleb morfoloogilist osa pidada kõige paremaks raamatus, võib olla vastavalt autori erialale Võrdlemisi nõrgem on sissejuhatav ja matemaatiline osa. Juba maateaduse enese määrang on puudulik: „üldine maateadus õpib tundma maakera praegust nägu, ta katet, mis esineb elusa looduse suurepärase tööväljana“. Geograafiliste kordinaatide esitamine on segane ja raskepärane. Pole antud mingit ülevaadet maakera liikumisest, kuna sellest tehakse ometi lähtsaid järeldusi (maakera ellipsoidiline kuju, liikuvate kehade kõrvalekaldumine jne.) Pikalt on peatatud kaardil ja projektsioonidel, mis võtavad omale isegi õpperaamatu jaoks liig palju ruumi. Maakera tiheduse päätükis oleks olnud otstarbekohasem vastupidine harutuste järjekord: esiteks mõõtmise viisid ja siis järeldused. Maakera magnetismi polegi käsitletud.

Raamatu välimus pole igapidi rahuldav. Trükk on küll tarvilisel määral selge ja puhas, kuid kahjuks ei saa sedasama üelda suurema osa piltide ja jooniste kohta.

Kokkuvõttes näeme J. Rumma raamatus meil senni puudund tarvilikku käsiraamatut üldise maateaduse õpetamisel keskkoolides, selle kokkusäädmisel on arvesse võetud uuemad meetodilised vaated ja läbi viidud uus läpne geograafiline terminoloogia, mis teeb raamatu õpetajaile seda tarvilikumaks ja kasutoovamaks.

Algkoolide nõudeid püüab rahuldada S. Sütti ja D. Koppeli „Maateaduse õpperaamat algkoolidele, IV. õppeaasta: Eestimaa ja naabermaad“, „Looduse“ kirjastusel Tartus.

Raamat on kokku säelud vastavalt ministleriumi õppekavade nõudeile ja jaguneb kahte pääosssa: 1) Eestimaa ja 2) naabermaad, millede ees on sissejuhatas kaardi lugemisele ning lõpus Euroopa ja kogu maakera lühikesed

ülevaated ning rida väikesi maateadusliku sisuga lookesi.

Raamat on, nagu see õpperaamatu juures peabki olema, hästi kokku surutud ja konspektiivne, kus pikkade seletuste asemel leiame sagedasti ainult õpilase mälu juhtivaid üksikuid sõnu ja küsimusi. Sisu kokkusäädmisel on autorid püüdnud olla võimalikult geograafilised, pöördes pää-tähelepanu just kirjeldatavate alade maastikulisele ilmele ja jättes enam kõrvale kuiva nimestiku. Kahjuks ei saa seda üelda Euroopa ja kogu maakera ülevaadete kohta, sest need on sedavõrd kokku surutud, et on jäänd järele ainult rida riikide ja asulate nimelusi. Säarasel kujul on need päätükid pea täiesti otstarbetud (iseäranis maakera ülevaade).

Eestimaa kirjelduse esimene osa moodustab väikese üldmaateadusliku ülevaate, kus on järjekorras käsitatud üksikud maastiku elemendid ja legurid (meri, maapind, vesi, ilmastu, taimestik, loomastik, rahvastik). Kõige täielikumaks käsitluse on leidnud ilmastu, kuna maapinna kirjeldus on puudulikum. Pole juhitud tähelepanu erineva aluspõhja pääle Põhja- ja Lõuna-Eestis (ühel half paas, teisel punane liivakivi), kuna just sellest olenevad suurel määral nende alade maastikulised iseärasused. Maapinna juure kuuluv muldkond esineb mingil põhjusel alles loomastiku ja rahvastiku vahel.

Üldisele osale järgnevas regionnales kirjelduses (maakonnad ja linnad) on lühidalt iseloomustatud iga maakonna maastikuline ilme ja inimeste töö niid tegevus. Umbes sama laadi on ka naabermaade (Soome, Skandinaavia, Läti ja Vene) ülevaated. Pisut üksikajalisemalt peatatakse seesugustel näilistel, mis meie maal puuduvad ja meile võõrad (jäälüüstikud, tundra, mäekae-vandused). Iseäranis kena, kokkuvõlliku ülevaate annab raamat Venemaast.

Raamatu lõpus olevate lookeste kohta tekib kahilus, kas on nad siin oma õigel kohal. Seesugune materjaal peaks leidma omale loomuliku aseme iseäranis maateaduslikes lugemikes, õpperaamatu „sabas“ on aga ruumipuudusel nende valik äärmiselt piiratud ja nad leiavad selle tõttu väevalt tarvitamist.

Raamat ei ole täiesti vaba mõnesuguseist ebatäpsusist ja vigadest. Nime-

tan neist ainult enam silmapaistvaid ja segavaid. Maa kerajat kuju on võrreldud kuu kujuga (lk. 6), kuna viimane nõuab ise tõendamist, ja selgitamist. Mereks on nimetatud soolase vee kogu, mille ühelt rannalt teisele ei näe (lk. 9), paekalda kõrgus Ontikal pole mitte 54 m., vaid 55.6 m. (lk. 14), jõe lamm ja lammorg pole sugugi üks ja sama asi, ja pole ka iga jõeorg lammorg (lk. 27). Soomemaal on autorite arvates ülikool ainult Tartu linnas (lk. 89), London on nimetatud kõige suuremaks linnaks ilmas (lk. 107), kuna selleks tõeliselt on Nev-York, ja Lõuna-Euroopa vähemate riikide Bulgaaria ja Greekamaa seas otsime asjata hoopis suuremat Jugoslaaviat (lk. 107). Siis esinevad veel (arvatavasti trükivigadena): läbisegi piir ja raja ühe ja sama mõiste jaoks (lk. 8, 86), läbilõige pro läbilõik (lk. 22). Viljandi ja Pandivere kõrgendikud pro kõrgustikud (lk. 25. 69), paak pro tule torn (lk. 75; paak on ainult väiksem merepinnal ujuv ja ankruga põhja külge kinnitatud märk või tuli), järsakrannik pro pankrannik (lk. 105).

Raamatule on lisaks ja täienduseks kaks ülesannete kaustikut, kus kaardikavandite, jooniste ja küsimiste abil pannakse õpilased aine omandamiseks iseseisvale tööle. Seesugust võtet võib, muidugi, ainult tervitada. Ülesannete kaustiku tarvitamisel jääb suurem osa õpperaamatus toodud kordamisküsimusi ülearuseiks, sest nad korduvad ka kaustikus. Seda oleks võinud autorid arvesse võtta. Ka kaustikusse on libisenud mõnesugused ebatäpsused, näiteks 12. ülesandes kästakse joonistada vähendatud mõdduga 5000 km:st joont, võttes iga km asemele 1 sm — joon tuleks tervelt 50 m pikkusel 19. ülesande lahendamise (kogu maakera kraadivõrgu joonistamine) on keerulisem, kui see näib pääliskaudselt vaadates, ja vaevalt suudetakse seda algkoolis, käsitada. Selle asemel oleks võind esitada mõnd vähema maa-ala lihtsat sirgjoonilist kaardivõrku (labakaart või trapets-silmuseline kaart). 23. ülesandes on nimetatud lääne- ja idapoolkerade ühist pikkussihtti nullpikkussihiks. Kuid senni ajani pole ma veel näind seesugust poolkerade kujutust, kus Greenwichi meridiaan oleks poolkeri piiravaks meridiaaniks. 24. ülesandes esineb erakorraliselt „kraadi-

võrk“ raamatus mujal tarvitatud „kraadivõrgu“ asemel.

45. ja 46. ülesanne on miskipärast nummerdamise reast välja jäetud 63—65. ülesandeiks on lihtsalt vastavate õpperaamatu diagrammide kordamine, (Eesti rahvastik põllumaak.. koduloomad) parem kui nad neist erineksid, et anda õpilastele iseseisvat tööd.

Kirjastus on teind kõik, et anda raamatule võimalikult nägus ja korralik välimus. Ei puudu isegi laitmatud maastikupildid erilisel paremal paberil. Kahts on kirjastusest mitte olenevial põhjusil pidand kaardid ära jääma. Kaustik on hääst siledast kirjutuspaberist, mis võimaldab õpilasile korralikuma ja puhtama töötamise. Joonised ja kaardikavandid nii raamatus kui kaustikus on siiski võrdlemisi puudulikud ning nähtavasti tehniliselt vilumata isikute valmistatud. Selles asjas peaksime oma nõudeid tõstma. Ka ei saa jätta avaldamata soovi, et maastikkude ja üksikute objektide kujutused tuleks võtta tõeliselt esinevaid objektidest. Näileks maotu ja loomuvastase mäe ja künka kujutuse (36. ülesanne) asemele oleks võind skeemiliselt ümber joonistada mõne meie mäe ja künka päevapildi (kas või Otepää ümbrusest), samuti 41. ülesande jaoks oleks leidnud suurepärasest materjali mõnelt topograafiliselt kaardilehelt (näiteks Laiuse voor).

Kõike kokku võttes näeme S. Sütt'i ja D. Koopel'i raamatus enam-vähem moodsate meetodiliste nõuete kohaselt kokkusäetud sümpaatilikku tööd, mille järele tundus senni suur tarvidus ja mille üksikud vead ning puudused ei vähenda siiski tunduvalt töö üldist väärtust.

Sütt - Koopel'i raamatule vastab kava ja otstarbe poolest Рекарска Учебник географии (Общая сведения из географии, география Этии и ея соседей, краткий обзор Европы) Vene koolide jaoks „Varraku“ kirjastus. Tallinnas. Raamat on eelmisest mitm kord-selt suurem, kuid see on ennem ja puuduseks kui häaks küljeks. Raamatut paisutavad ülearuselt pikad seletused mitmesugused julustavad vahepalad, mil- lede õige koht lugemikkudes, suured keerulised arvustikulised tabelid, mis ei leia sel kujul omale kunagi tarvitamist. Raamatut suurendavad ka geoloogiline ja ajalooline lisad. Ainete liigitamises ja

läbitöötamisel sammub autor veel suurel määral vanu radu, kuhjates teksti kuiva nimestikuga ja jättes varju maastiku ning selle elemendid. Kohanimedes puudub tarvilik ühtlus ja järjekindlus, suurem osa nimedest on eestikeelsed, kuid nende seas ebajärjekindlalt rida Vene- ja Saksa keelseid, näiteks Põhja-Eesti lahtede üleslugemisel: Пакрилат, Ревельскый, Ихасулахт, Колгалахт, Локсалахт, Мунгалахт, Кясмулахт, Кундалахт, Нарвский.

Raamatule on lisatud rida kaarte (Eestimaa füüsiline geoloogiline ja kliimaline, Euroopa kaart), millest kaks värvilist. Kirde-Eesti geoloogilisel kaardil esineb ekslikult Jõgeva—Jõhvi asemel.

Rida Saksa autoreid on kokku säädanud väikese „Heimatkunde Estlands“, mis ilmunud H. v. Winkleri toimetusel Tallinnas. Raamatu ained on liigitatud kolme pääossa: füüsiline, majanduslik ja poliitiline. Puudub pärisgeograafiline, regionaalne kirjeldus. Füüsilise osa päätükkidest on mitmed kujunenud kuivaks klassifitseeritud nimestikuks, ka puuduvad selgitavad maastiku pildid, nii et Eestimaa maastikulise väljanägemise kujutamiseks pakub raamatuke äärmiselt vähe. Kõige ülevaatlikum on majanduslik osa.

Kohanimed on saksa keelsed, milledele sulgudesse juure lisatud ka eestikeelsed. Viimastes tuleb aga õige rohkesti vigu ja äraigand vorme ette. Raamatule on juure lisatud Baltimaade hüpsograafiline kaart (Kupffer'i Baltische Landeskunde'ist) ja poliitilise kaardi asemel skeemiline raudteekaart, kus äratähendatud asulainad esinevad ainult raudteejaamad.

Kui nimetada möödaminnes, veel käesoleva ülevaates esitaja poolt kokku seatud „Lühikest kaardipr.“ õpetust, mis ilmund „Looduse“ kirj. Tartus, siis on see ka kõik, mis on meil möödunud aastal ilmund maateaduse õpperaamatuid. Ülemminnes geoloogia õpperaamatute juure peatume kõige päält J. Kalkun'i „Üldisel geoloogial“ Pihlaka kirjastus Tallinnas) mis käsitab oma päälkirjale mittevastavalt pääle dunaamilise (üldise) ka ajaloolist geoloogiat. Raamatu saba moodustab autori uus jääaja teooria, mis on juba oma arvustuse leidnud, ja mille mahutamine õpperaamatusse näitab ainult autori puudulikku enese-arvustamisvõimet. Raamatu muule sisule

ei saa palju etteheiteid teha. Siin on lühidalt käsitatud kõik enamvähem tarviline aines, ehk küll paiguti liig venitatud ja isegi labasel keelel. Füsiograafilise osa (maakera suurus ja raskus, temperatuur, tekkimine) oleks võind ostarbekohasemalt paigutada raamatu etteotsa ja alles siis asuda maapinda muutvate välis- ja sisejõudude vaatlamisele. Ebaproportsionaalselt palju ruumi on antud päikese süsteemi ja maakera tekkimise ja esimeste arenemisastmete selgitamisele, mis geoloogia õpperaamatus peaks leidma ainult kõrvalist tähelepanu. Ajaloolises osas pole nimetatud prekambriumi (ehk eozoikumi), teiste ajastute käsitamisel kirjeldatakse üksikasjalikumalt lademete faunat, floorat ja petrograafiat, ajastule omale üldised füüsilis-geograafilised tingimused jäävad aga puudutamata. Eestimaa paleozoolilise ladestu liigitus üksikuiks lademeiks on esitatud ainult kokkuvõtlikul tabelil, mis võetud Winkler'i Eestimaa geoloogia käsiraamatust.

Kalkun'i raamatu arvustamisel ei saa mööda minna terminoloogia küsimusest. See on kahtlemata raamatu kõige nõrgem kül. Eestikeelne teaduslik terminoloogia on muidugi alles veel puudulik, kui selle edukaks täiendamiseks peaks töötama üksmeelselt ja käsikäes. Selle töö kõige (loomulikumaks) keskkohtaks on Tartu ülikool, ja sääl ongi juba rõomustaval viisil rohkesti tööd tehtud. Meid käesoleval silmapilgul huvitava geograafilise ja geoloogilise terminoloogia väljatöötamiseks asutati prof. Granö poolt juba 1920 a. kevadel vastav komisjon, kelle poolt fikseeritud sõnad on ülikoolis ja ka mis Tartu koolides tarvitusele võetud Hra Kalkun' tahab aga püsida mingil iseseisval ja erineval seisukohal, tuues kirjandusse arusaamatusi ja segadust. Toon ainult mõned näited: sulang pro lahund, sadetõud pro seffekivid, ühtõonestus (crossioon) pro uuristus, masendus (denudatsioon) pro paljastus, liugustik pro liustik, jääpotid pro hiekirnud, kaldamorään pro küljemoreen, kortsmäed ja kortsprotsessid pro kurdmäed ja kurrutusprotsessid; tulepurskavad mäed pro tulemäed, ulatus pro levimine jne. Jääks küll väga soovida, et edespidi Tallinn katsuks terminoloogia asjus Tartuga enam kontaktis ja käsikäes töötada.

Ainult ajaloolist geoloogiat käsitleb dots. Dr. K. Bekker'i vastava päälkirjaga õpperaamat, ilmunud „Looduse“ kirjastusel Tartus.

H. Bekker Ajaloolise geoloogia õpperaamat; K. ü. „Loodus“ Tartus, 1922. 112 lk. Nagu autori eessõnast selgub on teos mõeldud kokkuvõtliku käsi- raamatuna geoloogia õpetamise juures keskkoolides. Ja täie õigusega hakkab autor ülevaate ainult päris geoloogia alast, ajaloolisest geoloogiast, kuna n.n. „üldine geoloogia“ — õpetus maapinda muutvaist tegureist—kuulub õieti üldise maateaduse hulka ja peaks leidma aset maateaduse õpperaamatus.

Päälle sissejuhataivate päätükkide kivindite ja ajaloolise geoloogia üldiste põhimõtete kohta leiab aset suurema osa raamatust oma alla võtlev ülevaade kambriumi ordoviitsiumi ja siluri lades- tuist, kuhu kuuluvad meie kodumaa aluspõhja moodustavad lademed, kuna mujal maailmas esinevad nooremaelised lades- tud on leidnud hoopis lühema käietelu*) Tekstis nimetatud kivindeid on rohkel arvul kujutatud vastavalt jooniseil ja tahvleil, mis suuremalt jaolt autori enese poolt ülikooli muuseumi eksemplaride järgi valmistatud. Jooniste skeemilise iseloomu tõttu tõusevad esile ainult kivindile kõige iseloomulisemad jooned, mis suuresti hõlbustab orienteerimist harjumata silmale. Raamatut rikastavad ka mitu uuematele mõõtmistele ja puuri- mistele põhjenevat profiili ning geoloogilist kaarti kodumaa eriosade kohta, tuues uusi detaile, mis seni on seisnud varjul vähesele kättesaadavas geoloogilises eri- kirjanduses.

Raamat on tuntud eriteadlase töö ja sellepärast sisuliselt täiesti laitmata, kuid kooliõpperaamatuks vähe kohane oma liig erilise teadusliku laadi tõttu. Autoris tuleb liig suurel määral esile eriteadlane paleool., tarvitab ainete käsitleluse puhul stratigraafilis-paleontoloogilist meetodi, kirjelduses domineerib sellele üksikasjalik jaotus ja liigitamine, tekst kubiseb kivin- dete ladinakeelseist nimetustist. Paneb kahilema, kas suudetakse kõike seda keskkooli väheses geoloogia tundides küllalt edukalt käsitada. Kas poleks olnud ostarbekohasem pöörda rohkem

tähelepanu geoloogilisel ajastuil valitse- nud üldiste füüsilis-geograafiliste ja bio- loogiliste tingimuste pääle, nagu teeb näiteks Saksa geoloog Walther omis laia tähelepanu äratand raamatuis. Võttes arvesse, meie kooliõpilaste teadmisi zooloogias muutub küsitavaks, kui palju nad suudavad orienteeruda selle paleon- tooloogilise nimestiku rägastikus — ning säärasel korral oleks viimane raamatule ainult ülearuseks ballastiks. Muidugi põh- jeneb moodne ajalooline geoloogia pää- asjalikult just paleontoloogia andmeil, sellepärast on seesugune materjali õppe- raamatule kohane valik ja piiramine raske ülesanne, mis ootab alles oma õnnelikku lahendajat.

Välimuse poolest on raamat täiesti laitmatu ja isegi maitserikas: hää paber, selge puhas trükk ja joonised. Ainult hind on kalli võitu ja teeb raamatu tarvitamisele takistusi.

Erilisema sisuga geoloogiliseks käsi- raamatuks on N. Winkleri „Eestimaa geoloogia“ I. osa Stratigraafia — ürg- aegkond — devoon, Pihlaka kirjastus Tallinnas. Teost on juba üksikasjalikult arvustatud ajakirjas „Loodus“ Dr. Bekkeri ja J. Rumma poolt, kes heidavad eite ebatäpsust ja järjekindlustest paleonto- loogilises nomenklatuuris ja terminoloogias (viimane küll tõlkija hra J. Kalkuni süül). Sisuliselt moodustab raamat kaunis täieliku kokkuvõtte meie maa geoloogias, nii palju kui see praeguste tead- miste juures võimalik.

Rida väiksemaid geograafilisi ja geo- loogilisi töid on ilmund ajakirjades ja eriraamatuina. Esimene koht tuleb siin küll anda prof. Cranö tööle „Eesti maastikulised üksused“, mis ilmund aja- kirjas „Loodus“ ning ühes saksakeels- referaadiga ka eriraamatuna. Pää- maastiku mõiste selgitamist ja äramäär- mist järgneb maastiku üksikute elemer- tide selgitamine ja nende valdkondad- kindlaksmääramine ning kartograafilise esitamine. Lõpuks esitatakse k ik ele- mentide valdkonnad ühisel kartogrammil ja määratakse nii Eesti loomulikud maas- tikulised üksused. Töö põhjeneb suure- mõõduliste topograafiliste kaartide üksik- asjalisel uurimisel ja analüüsil ja on oma meetodi kui ka tagajärgede poolest kõige tõsisema tähelepanu vääriline.

* Jga asjastu kirjeldusele järgneb lademete ülevaaflik võrdlustabel. tähtsamate selle ealiste sellealademete kohta.

Üldise maateaduse õpperaamatu pää-
tükki mere tegevuse kohta täiendab
J. R u m m a poolt tõlgitud ja täiendatud
A. N e i t s c h a j e v i raamatuke „Mere
tegevus“ („Looduse“ kirjastus Tartus).
Raamatus kirjeldatakse selgel ja arusaadaval
keelel mere hävitavat ning loovat
tegevust ning selle tagajärjel tekkind
rannikuvorme. Kiitvalt tuleb nimetada
seda, et näited ja selgitavad pildid on
võetud enamasti kodumaa rannikust.

Lõpuks juhin tähelepanu mõnele
väiksemale geograafilisele ja geoloogilisele
artiklile, mis ilmünd ajakirjas „Loodus“.
Seminaari direktor K ä i s kirjeldab
Munamäe ja selle ümbrust, tunnistades
Haanja kõrgustiku pikema otsamoreenide
aheliku liikmeks. Ka määrab ta Munamäe
kõrguse 310 m. peale, senise 324 m.
asemel. Dots. Dr. B e k k e r annab „üle-
vaate Eesti ordoviitsiumi ja siluuri kohta
käivatest uurimistest“, põhjendades siin
Eesti paleooroilise ladestu uue lotstarbekohasema
liigituse. H-ra P. T o m s o n püüab määrata
Lõuna-Harjumaal, Hageri

kihelkonnas hilis-jääaegse meretransgressiooni
piiri taimegeograafiliste vaatluste abil.
Möödunud aastal avaldati ka esimesed
täpsemad kartomeetriselised andmed
Eestimaa kohta. Mag. J. R u m m a mõõ-
tis planimeetriselt Eestimaa pindala,
(lühike kokkuvõte ilmunud „Postimehes“) ning
käsoleva ülevaate esitaja saavutas
kurvimeetriselise mõõtmise abil Eesti piiri-
joone pikkuse (avaldatud Eesti Statistika
kuukirjas Nr. 3 — 4, 1922).

Kõike kokku võttes näeme, et meie
maateaduslik kirjandus on möödunud
aastal rikastunud nii mõnegi uue tähele-
panuväärse tööga, ehk küll nende üldine
arv pole kuigi suur. Kõige õnnestanu-
maks nii meetoodilist kui ka aine valiku
ja ulatuse poolest tuleb pidada S ü t t i-
K o p p e l i Maateaduse õpperaamatut
algkoolidele, mis ühes täiendavate tööde-
kaustikuiga suudavad tuua rohkesti värs-
kust ja elavust maateaduse õpetamisesse.
Ebamäärasem oma aine ja käsituse
poolest on J. R u m m a Üldine maateadus
keskkoolidele.

Teaduslike oskussõnade soetamisest.

I loodusloo ja maateaduse õpetajate kongressil efekantud referaat.

G. Vilberg.

Saamisel on praegu ka „Ajaloo oskussõnade komisjoon. Pääle nende on olnud mõned vähema tähtsusega sõnade komisjoonid, näit. tuleõrjajate oskussõnade fikseerimiseks jne.)

Ametlikult kuuluvad komisjoonid Eesti Kirjanduse Seltsi keele toimkonda, kuid praegu ei tee tähendatud Selts sõnade loomiseks mitte midagi. Pää raskus seisab ülikooli eesti keele lektori J. W. Weski õlgadel, kes keelilise nõuandjana võtab osa kõigist komisjoonidest. Teised liikmed on olnud enamasti ülikooliõppejõud—eestlased ja võõrasrahvastest need, kes peavad eesti keeles loenguid ning mõned üliõpilased. Kuid siiski on komisjoonis harilikult ainult 3—4, vahest ka rohkem liiget. On püütud laiemat ringkonda koondada keele komisjoonidesse, kuid see ei ole õnnestunud. Näit. saadeti botaanika oskussõnade komisjooni kokku kutsumisel kutsed kõigile Tartu loodusteaduse õpetajatele ja vanematele

üliõpilastele, umbes 20 inimesele, aga kokku tulid ainult botaanika instituudi õppejõud ja paar üliõpilast, kuna harilikult osa võttis selles komisjoonis pääle lektor Weski ikka ainult 3—4 inimest.

See oleks pöördumise komisjoonide kokkusäade kohta. Komisjoonide töö üle on kuuldavale tulnud mitmesugused arvamised. Enamasti on need niisugused, mis avaldavad r a h u l o l e m a t u s t. Ja see on ka loomulik, sest komisjooni lähedal seisvate inimeste töödes ilmub ikka uusi sõnu, millest eemalseisjal palju raskem arusaada kui võõrakeelsest, mis juba hästi tuttav; ning uuest eesti keelsest sõnast saab täiesti siis vast aru, kui see on tõlgitud võõrasse keele.

See häda on kõigil algajatel rahvastel, kes kauemat aega ammutanud laiemaid teadmisi võõrakeelsest õpeasutustest või raamatutest. Iga uus mõiste on esiteks võõras ja sellega tuleb harjuda. Omal ajal löi Kunder oma „Loo-

duse õpetuses" mõnegi uue sõna, nad on nüüd omakseks saanud ja keegi ei mõtle nende saamise juures. Mulle isikliselt oli eestikeelseid loenguid geograafias kuulates näit. sõna *sälkorg* (s. o. org järskude veerudega ja terava, kitsa põhjaga) väga võõrastav, sest mul kui põhja-eestlasel oli lõuna-eesti sõna *sälk* (=p.-l, täke) võõras; praegu ei ole mul aga *sälkoru* kuuldes enam mingisugust võõrastavat tunnet.

Etteheidetes kohtub tihti, et komisjoniides ei panda rahvakeelt tähele, sest rahva suus leiduvat ühe ja teise mõistele vastav sõna, mida tarvis oleks fikseerida. See võib õige olla, kuid ma kahtlen siiski selle juures. Rahva keskel võib olla sõnu nähete kohta, mis üldised ja elementaarsed; säält võiks ehk leiduda sõnu algkooli eeskava piirides. Kuid eesti keeli tuleb nüüd arendada ka kesk- ja ülikooli keeleks, ja kas nende mõistete jaoks leidub sõnu rahva hulgas, see on vaevalt oletatav. Meie murretes leidub küll sünoniime—neid on ka komisjoniid ohtralt käsitand, kuid palju ei saa ka murdesõnadega keelt rikastada. Päälegi on näit. võru murre, ütleme, harjumaalasele tihti ka täiesti võõras, esinedes täiesti uue sõnana, millele tihti ei saa kõlas mõista sugulust.

Kergem on muidugi arvustada, kui sõnu luua. Komisjoniid teavad seda väga hästi ja siin püütakse tabada sõna kuju, mis vähegi vastaks täpsemalt mõistele. Vahest võtavad paar-kolm sõna hulga aega, sest tuleb otsida Viedemannis leiduvaid sõnu, mida vahest suuremal hulgal, kuid mis igakord siiski ei vasta. Näiteks võiks tuua juristide komisjoniid sõna *внебрачное дитя*, mille Viedemannis tervelt 25 nimetust, kuid mis ükski ei kõbla, sest kõigil neil on juures teatav halvaks pidav maik. Kõiki neid tuli kõrvale jätta ja luua koguni uus: *vallaslaps*. Tuleb otsida tihti veel soome-, saksa- ja venekeelsetes sõnastikkudes, et leida tabavamaid seletusi jne.

Missuguste raskustega on komisjoniides tegemist, sellest mõned jooned. Võtame näiteks mõiste „mägi“. Esiteks ei näi siin olevat mingi raskust, sest see nimi on igapähele väga tuntud, nii et isegi igas külas leidub vähemalt üks või mitu mäge. Kui meie aga lähene me sellele mõistele teaduslikult, siis on kerki vaid raskuseid isegi mitu. Igale ühele on

üldgeograafias teada, et mäeks nimetatakse niisugust positiivset maapinna vormi, mille relatiivne kõrgus üle 100 m.; alla poole seda kõrgust on kingud. Kui nüüd kindlaksmääratud 100 m. juure Eesti suhtes jääda, ei jää mägesid üldse Eestis järele, vaid ainult kingud ja künkad; isegi meie Suur- ja Väike Munamägi ei vasta mäe mõistele sõna otsekoheses mõttes,—nad oleksid ainult kingud. Komisjoniid tuli siin mõiste määrangut Eesti suhtes revideerida ja ka muuta, nii et mägi on positiivna pinna vorm, mille relatiivne kõrgus üle 50 m., alla 50 m. on esiteks vaarad, siis alla 20 m. — kingud, alla 10 m. — künkad. Või võtame botaanilise mõiste „leheserv“, mis üksiku taime eraldamisel teisest tihti olulise tähtsusega. Harilikus õpperaamatus näidatakse, et leheserv võib olla terveservane, saagjas, kähelisaagjas, kaarhambune, hambune, täkiline, loogeline ja sopiline. Siin on tarvitatud enamasti sõnad, mis rohkem rahvasuus tuntud või kergesti arusaadavad võivad olla. Kuid suuremad õpperaamatud toovad serva jaotust veel täpsemalt tähendatult. Näit. toob Klinge¹⁾ neile kaheksale veel 16 juure, ja nüüd on komisjoniid juba raskem vastavaid sõnu leida. Niisuguseid komistuskive tuleb tihti ette, neid jäetakse järgmiseks korraks liikmetele mõtlemiseks, kuid vahest ei too ka järgmine kord tarvilikku lahendust. Ja isegi ajalooliste vigade selgitamisele tuleb komisjoniid vahest astuda. Võtame näit. süstemaatilise jaotuse liigiks, perekonnaks ja sugukonnaks.

Meile kõige lähemad keeled — saksa ja venekeel jaotavad need mõisted järgmiselt: 1) bug, Art; 2) pog, Gattung; 3) семейство, Familie. Eesti keele tõlkides saaksime selle jaotuse järele: 1) liik, 2) sugukond ja 3) perekond. Kuid siin on sees viga, sest sugukond on väiksem kui perekond. Oigusepärast on sugukond palju suurem kui perekond, nii et ühes sugukonnas on mitu perekonda, igas perekonnas üks või mitu liiki. Näiteks on tulikõieliste (Ranunculaceae) sugukonnas (saksa „Familie, vene семейство“) perekonnad (saksa Gattung, vene род): ängelheinad, ülased, karukellad, sinililled, hiiresabad, tulikad, kanakoolmed, varsakabjad jne.

¹⁾ Klinge, J. Flora von Est-, Liv- und Curland, I Abt. ltk. 32—23.

ning igal perekonnal mitu liiki, nagu tulikatel mürktulikas, mugultulikas, suur tulikas, rabatulikas, kibetulikas jt. Seda võib näidata graafiliselt järgmiselt kus sugukond, kõige suurem üksus, oleks ruut milles ringidena suuremāc-vähemad perekonnad, kuhu mahutuvad täppidena üksikud liigid. Seda jaotust on pidanud komisjoni arvesse võtma, sest see on loogilisem kui jaotus, mida esitavad vene, saksa jt. teiste rahvaste õpperaamatud. Praegu tundub meil, kes meie oleme harjunud teistes keeltes mõtlema, uuem loogilisem jaotus võõrana, kuid kui me kord hakkame ka eesti keeles kaaluma, saab ta täiesti omaseks.

Palju pahem on taime nimede kindlaks määramine. Igal pool esinevatel harilikudel taimedel on igas maanurgas oma nimi, nende hulk on võrdlemisi suur; kuid vähem esinevaid või juhuslikult sissetalutus taimedel puudub igasugune nimi. Näiteks tunneb Wiedemann *Primula officinalis* järgmised nimed: härjakaatsad, kana kaatsä, kanavarbad, härjakapsad, kuke kaatsad, käo kingad, sörmkindad, sörmkübar, viinalill, sörmill, nurmenukud, piimapisar, kikkapüksid, millele minu käes olevatest ja Eesti Üliõpilaste Seltsi kaartkataloogis leiduvatest muube nimedest juure tulevad: käekaitsed, taevavõti, saksapüksid, nullernukk. Seega on ühe taime jaoks 17 nime. Samuti on *Primula farinosa* Wiedemannis 11 nime, murretes 7, *Ranunculus acer*'il Wiedemannis 11 nimetus, murretes 7—8. Sellest nimede hulgast on raske kõigile tuntud taime leida, nii et üksikpuha, missuguse eise maanurga elanikule näib see ikka võõrana. Selle vastu pole hilisemal ajal ühele pandud taimel, mis Eestis vahest ühes või kahes kohas esineb, mitte ühtki nimetust ei Wiedemannis ega rahva keskel, näit. *Diplotaxis*, *Doppelsame* mis esineb paari liigina tulnukana sadamate läheduses. Siis tuleb tungida taime tunnustesse, võrrelda teda sarnaste taimedega, katsuda seletada tema ladinakeelse nimetuse algupära, saksa- ja venekeelset nime jne. Komisjoni jäi peatama nimetuse „kaksikhöölas“ pääle, sest et temal kahesreas seednes, kuna rida vanemas Tartu murdes höölas. Kaksikseeme ei oleks soovitatav selle pärast, et ka teistel seemneid niisuguses asendis leidub.

Kuid üldse on ka palju rahvasuus tuntud taimede nimetusi kõrvale jäetud süsteemi loomise mõttes. Raske oleks mees pidada kõiki taime nimetusi, kui pole kindlat süsteemi. Nagu teiste haritud rahvaste juures, on ka meil perekonnad ise nimega, liigid aga vastava omadussõnaga eraldatud, näit. perekond ristikein ja liigid: põldristikein, mägir., valge r., kassi r., kuld r., pruur r., raud r., lamav r., jne., olgugi, et neil paljudel on oma nimetused (põldhumal, jaanirohud, härjapääd jne.) Nii on talitatud ka enne teised rahvad. Venelased¹⁾ tunnevad näit. põldristikeina (*Trifolium pratense* h.) jaoks 78, nurmenukul (*Primula officinalis* Jacq.) 51, varsakabjal (*Caltha palustris* h.) 39 ja kibetulikal *Ranunculus acer* h.) 30 nime. Sakslastel²⁾ on varsakabjal 71 ja kibetulikal 39 nime, kuid siiski on nad jäänd igal taimel üheainsa juure kindlaks. Teisiti ei saa ka meil tarvitada, sest ilma kindla süsteemita on võimata kõiki nimetusi ära õppida või ühest taimest nii rääkida, et kõik seda mõistaksid.

Nagu neist mõnest näitusest võib järeldada, on komisjoniid uute sõnade loomisel olnud väga ettevaatlikud, võttes arvesse kõik, mis võiks põhjust anda vastu rääkimiseks. Et aga siiski uusi tundmatuid sõnu juure tekib, oleneb sellest, et nüüd, kus Eesti keel on saänd ülikooli ja ka ametlikuks keeleks, tuleb käsitada hulk mõisteid, mis senni olnud tuntud võõrakeelse väljendusena. Tehakse eestikeelse mõllemisega rohkem tege mist, tarvitatakse uusi sõnu rohkem kirjas ja kõnes, küllap nad siis saavad omaseks haritule inimesele.

Uute oskussõnade tarvitusele võtmisele takistuseks on iseäranis asjaolu, et loodud oskussõnad kättesaamatud. Need seisavad kuski instituudis kaartkataloogis ja neid võivad käsitada ainult komisjoni liikmed või neile lähedal seisvad isikud. Kaugelt suurem osa sõnastikke on vast teoksel ja nende avaldamine praegu võimata.

Üheks raskuseks oskussõnade omandamisel on ka see, et Tartu ülikoolis

¹⁾ Vaata: Зальсовая, Е. Н. и Петровская, О. В., *Полный русский иллюстр. словарь-травникъ и цвѣтникъ*. СПб. 1898.

²⁾ Hegi, G. prof., *Illustr. Flora von Mitteleuropa*, Bd. III.

veel mõned professorid loevad neid aineid, mis pedagoogidel tarvis kuulata, võõras keeles. Üliõpilased harjuvad ära võõrakeelse kõlaga ja koolidesse töötama asudes tuleb neil alati ümber panna võõrasteelt eesti keele. Wast pikka-mööda harjuvad nad eestikeelsele sõnadega, kaua eestikeelseid loenguid kuulates nad süveneksid kohe alguses tulevase kooli keelega.

Oskussõnade soetamine on häda-kiirene nõue, sest kui neid ei ole, pole võimalik ka tarvitada ei kirjas ega kõnes teaduslike mõisteid nii täpselt, kui tarvis. Kaudne seletusviis, mis valit-senud siiamnani, teeb keele tihti liig abituks ja sellele jääb koht võib olla ainult populariseerimisel.

Oskussõnade soetamisel peavad valit-sema kindlad juhtmõtted, et tuleks üht-lane keel. Seeni on komisjonides talit-atud järgmiste põhimõtete järele:

1. Oskussõna kindlaks määramisel tuleb silmaspidada rahva pärast, juba kirjanduses esinend sõnakuju. Ei näi tarvitusel olev sõna küllalt kohane olevat, tuleb uus sõna tarvitusele võtta (näit. korrutamise pro kasvatamine, liitmine pro kokkuarvamine jne.)

2. Kui üldrahvakeeles mõistemää-rangu jaoks käesolevate andmete järele ei ole vastavat sõna, püütakse tabada murretest mõistele lähedane sõna (näit. singas - Kolloptil, oit-augud vooredel, kus alati vesi surnud jää moodustus.

3. On üldse raske leida rahvapärast sõna, püütakse luua uus sõna järgmistel juhtmõtetel:¹)

a) Oskussõnad ei tarvitse mitte olla just sõnasõnalisel ümberpanekud võõ-raist keelist; nende kindlaksmääramisel tuleb asja sisust kinni pidada.

b) Oskussõnad peavad mõisteid tera-valt ja tabavalt väljendama.

d) Sõnad ei tohi umbkaudsemad olla kui valitsevaks teadusekeeles tarvitusel olevad; ei tohi oma mahutuse poolest neist laiemad ega kitsamad olla.

e) Tuleb arvesse võtta keelelisi kõla-vuse-, lühiduse-, lihtsuse- ja hõlpsuse-nõudeid.

g) Ei leita vastavat eestipärast sõna, jäetakse tarvitusele rahvusvaheline sõna, mis tuntud laiemates ringkondades.

h) Rahvusvahelistele oskussõnadele lisatakse ainult siis eestikeelsed sõna-vasted juure, kui need on küllalt täp-sed ja tabavad.

Need on üldpõhimõtted, millest on kinni peetud kõigis komisjonides. Mõnes komisjonis, iseäranis neis, kus süste-maatikaga tegemist, on asutud teisele seisukohale süsteemi loomise mõttes ja nende raskuste pärast, millest oli juba eelpool kõne. Näiteks on botaaniliste nimede määramisel maksnud järgmised juhtmõtted:¹)

1. Nimesid andes on püütud botaan-ilisele süsteemile vastav Eesti nimede süsteem luua: kõige päält anti nimi perekonnale (genus, Gattung, родъ): liikide juures korraldi perekonina nimi ja lisati kohane omadussõna juure, kas otsekohene ümberpanek ladina keelest, vahel ka saksa ja vene keelest, või lit-deeti sellele rahvapärane nimetus liigini-mena juure (näit. on *Juncus Gerardi* Loisel Wiedemanni järele tudr-hein, eesti nimestikus esineb see taim tudr-loa nime all, tuder on siin võõra-keelse Gerardi asemel). Sugukonna (fam-ilia, Familie, семейство) nimi anti kõige tuttavama perekonna-nime järele, näit. *Ranunculus* — tuliköielised, perekonna *Rununculus* — tulikas järele.

2. Kui mõnes perekonnas üksikud liigid hästi tuttavad on erinimede all, siis on need jäetud muutmata, näit. *Artemisia vulgaris* — harilik puju, sest *Artemisia* on üldse puju, aga *Artemisia Absinthium* on koi-rohi, ilma puju juure lisamata.

3. On püütud igale taimele üks nimi kindlaks määrata. Kui aga taim kahe nime all laialiselt tuntud, siis on talle teisele kohale vähem tuntud nimetus jäetud (näit. ristikkein ja härjapea, kuke-saba ja pörsalill).

4. Kui taim mitme nime all tuntud (nagu eelpool toodud *Primula officinalis*), siis on valitud kas kõige tuttavam, või omadustele kõige vastavam või kõige otstarbekohasem. Vahest on siin ka mõõduandav olnud, missu-gune nimetus kõige rohkem on esi-nud kirjanduses (näit. varsakabi, putke-lised).

¹) V. Matemaatika sõnastik III tr. Tartus, 1922.

¹) V. ka Kodumaa taimed I. Tartus, 1918.

5. Kui taime jaoks leada ei olnud ühtegi nime ja ta meil sagedasti ette tuleb, loodi ehk määrati sellele nimi, eriti silmaspidades soomekeelseid nimetusi. Kultuuri läbi sissetalutud taimi või tulnukaid (*adventitia*) on nimetatud vahest ka ladinakeelse nimega, näit. korispoorid (*Chorispora*), malkolmiad (*Malcolmia*), adoonised (*Adonis*) Cobecliad (*Lobelia*) jne.

Üldse on süstemaatikas, iseäranis zooloogias, järgmised sõnakujulised eraldused:

1. Klassi nimetused saavad lõpu — sed, näit. lüliljalgsed, ei sünni lõpp — sed kõlaliseltselt hästi (kooriksed *Crustacea*), siis tarvitatakse selle lõpu asemel — *loomad*, näit. koorikloomad, Botaanikas on siin samuti — sed lõpp: kaheidulehised, üheidulehised.

2. Ordo nimetusel on lõpp — *lised*, näit. tuvilised (*Gyrantes*), röövlinnulised (*Raptatores*) jne.

3. Sugukonnal on lõpp — *lased*, näit. tuvilased (*Columbidae*), tederlased (*Tetraonidae*) jne. Botaanikas on sugukonna nimetusel väike lahkheli, sest siin on lõpp — *lised*: tulekõielised (*Ranunculaceae*), kardheinalised (*Ceratophyllaceae*), kukesabalised (*Lythraceae*) jne. See on selle pärast, et eesti keeles lõpp — *lane* tuletab meele elavat indiviidi (võrdle: venelane, sakslane, kosilane).

Nagu näha on oskussõnade komisioonid talitanud õige kindlate juhtmõtete järele, läbi kaaludes üht ja teist võimalust. Sellepärast peaksid nad leidma üldist vastuvõttu ja tarvitamist. Kui aga tehtakse mõne sõna kohta teisi ettepanekuid, mis rohkem vastuvõetavad, panevad komistoonid neid parandusi väga

häämeelega tähele. Niisugused parandused tuleksid saata Tartu lektor J. V. Veski kätte (Vabriku tän. 5), kes komisjonides on üldse elavaks sõnaliseks entsiklopeediaks ja keele ühtlustajaks. Taime nimesid paluksin aga minu kätte (Tartu, Botaanika instituut) saata.

Kõiki kokkuvõttes võiks lõpuks järgmisi soovivaalduisi esitada:

1. Sellekohastes komisjonides välja töötatud sõnad peavad igale poolekoolidesse teed leidma. Neid tuleb tarvitada õpperaamatutes niisama ka seletustes. Ei ole soovitatav, et üks või leine õpetaja püüab komisjoni poolt vastuvõetud sõnu kõrvaldada, võttes selle asemele uue, mis näib temale olevat paremana.

2. Haridusministeerium peab selleks sammusid astuma, et oskussõnad igas teaduses harus saaksid võimalikult rufemalt väljatöötatud, need trükis avaldatud, et nad oleksid kättesaadavad õpetajatele ja kõigile neile, kes tahavad teadust käsitada kõnes või kirjas.

3. Haridusministeerium peab selle eest hoolt kandma, et Eesti ülikoolil oleksid ka eestikeelsed õppe- ja õpiraamatud mille järele võiksid üliõpilased — tulevased pedagoogid oma studiumi lõpetada ja eksamitel professoritele vastata. Sest ei või pidada loomulikuks, kui pedagoogid enne peavad võõras keeles ainet käsitama, siis selle mõttes eesti keele tõlkima ja siis vast õpilastele tükel-dasena edasi andma.

4. Haridusministeerium peaks, nii kaua kui see tema võimuses, selle poole püüdma, et Tartu ülikoolis kõige vähemalt neid aineid, mis tarvilikud pedagoogidele, eesti keeles loetaks.

Töökooli põhimõttel sissesäetud 8-tunniline lasteaed.

P. Irmak.

Et neljatunnised lasteaiad praeguse aja pedagoogilistele ja majanduslikkudele nõuetele ei vasta, on Tallinna kootivalitus vaesema kihi lastele Koplis, Inglis-Balti tehase juures 8-tunnilise lasteaiavaand ja selle uute pedagoogiliste nõuete vastava töökava järgi sisse säädnud.

Lasteaed on avatud kella 8 kuni

kella 4 päeval; kell 9 on hommiku-eine, kell 1 — lõuna. Lapsed ei kogu mitte hommikul saali, ning ei viida aega tegevuseta. Tööd ei alata hommikul mitte tunniga, vaid korrapidamisega ja korraldustega majas, näiteks: hoolitsemine lindude, lillede, kanade, kalade ja kodujäneste eest. Lauakäimine, valmis-tööd

järeldaatus, tööde arvustamine ja võrdlus.

Valmistööde arvustamisel võib kasutada anderikkaid lapsi nõrgemate kasuks. Siinjuures peab aga silmas pidama, et laps ei muutuks hooplejaks ja kiitlejaks oma oskustest. See oleneb muidugi tööde juhataja pedagoogilisest oskusest. Arvustamine sünnib laste poolt täiesti iseseisvalt, kasvatajal tuleb nende tähelepanu juhtida vigade pääle. Kui lapsed tehtud vigadest ei suuda aru saada, siis ei pea neid koormama liigsete seletustega, vaid tuleb oodata paras juhust, kus võib korraldada seletusi tehtud vigadest. Laste omavahelisel tööde arvustamisel on võimalus kasvatajal lähemalt tutvuneda nende arenemisega. Kasvataja olgu otsuse tegemisel ettevaatlik, sest juhuliku karmi otsuse juures võib tema halvata lapse loova vaimu (fantasia).

Lapse arenemisastet võib kasvataja kõige paremine tundma õppida hommikul, kui lapsed lasteaida ilmuvad, sest siis on laps rahulik ja täiesti iseseisev omis tegevusis. Päeva jooksul võib tema aga teiste mõju alla sattuda ja siis tema tegevus on raske aru saada, mis on tema oma ja mis võõras.

Kella 9.³⁰ ühised ringmängud lauludega, lihtsamad võimlemisharjutused ja kuulmisharjutused klaveri saatel.

Saalist lahkudes klassidesse algavad gruppide kaupa tööd aine järgi. Aine kohaselt peab kasvataja alguses seletusi andma ja kui tarvis lauludega ehk jutukestega sisu läbi töötama. Tööde jaoks toob laps omale tarvimineva materjaali ja abinõud kohale, et töö ajal üksteist segada ei tuleks. Selle järel algaks loovtöö täiesti vabalt ja iseseisvalt, kus igaüks omaette vabakunstnik. Kasvatajal tuleb nõuga nendele abiks olla, kes iseseikvalt hakkama ei saa ja neile seletusi anda. Valmistööd pannakse laste poolt individuaal kastikesse paigale, kus nad järgmisel hommikul arvustusele võetakse. Siis algavad laste eneste poolt tööde hindamised ja otsustused. Pääle tööde jalutus, kui ilm lubab, vastasel korral aga pallidega mäng (hästi õhutatud) saalis võimalikult rohkele liigutustega. Kui aga ruumid lubavad, siis oleks sarnane saal soovitatav, kus oleks liuglemiseks puust mägi, märgilaud, redelid, kiiged (trapeets), rööbaspuud, keegel ja bilboke. Kella 1 — 2 lõuna. Pääle lõunat täieline puhkus raamid.

Suurematele lastele, kes magama ei jää, et nad aga pikutates igavust ei tunneks, tuleb kasvatajal neile jutustada ehk lugeda jutukesi.

Pääle puhkust laulude õpetamine ja salvide õppimine ilulugemiseks (deklaatsioon). Väikesed näidendid muinasjutukestest. Lõpuks vabad mängud mänguasjadega ja Montessori õppeabinõudega.

Vaba töö, näit.: tütarlapsed õmblevad, pesuvad j. n. e. Poisikesed valmistavad mänguasju: laevu, ronge, maju j. n. e. Mänguasjade parandustöö.

Kasvatajal on vabatööde ajal kerge analüüsida lapse iseloomu, ja kui ta märkab lapse ühekülgust ehk mõne muile mitte korraliku arenemisjoone (ka liig närvilikku ja kõikuvat olekut) sääl võib julgesti tarvitada süstematiliselt Montessori kasvatuseabinõusid.

Ei ükski õpetus ega süstemaatiline meelteharjutus ei vasta normaal lapse loovale tööle ning lõbusale mängule. Meie, kasvatajad, oleme aednikud, kes võime ainult mulda kohendada õppeabinõude, oma eeskujude, harjutuste ja seletuste abil. Lapse iseseisev loovtöö ja mäng, mis tuleb hingepõhjast, on päike, mis kõik ellu äratab ja õitsma paneb.

Töökooli põhimõttega lasteaiad ei ole piinarikkast 45 min. tundi, kus laps ei tohi enda tahtmise järgi väljendada, vaid peab tegema shablooniliselt seda, mis kõik teevad. Ka sihita ümberjooksu, tolmude sissehingamist vaheaegadel, vaid täielik läbielamine ümbritsevast elust.

„Kasvatuses“ nr. 2 s. a. on L. Järveri sulest ilmunud kirjatükk „Lastekodud ja lasteaiad“, kus toonitatakse, et sõda oma hävitavate tagajärgedega ja kiirelt kasvava elukallidusega on põhjuseks lastekodude asutamiseks.

Sõda on küll seda vajadust suurendand, kuid juba Vene valitsuse ajal enne sõda olid sarnased asutused olemas.

Eesti rahva haridusseltsid on selle puuduse pääle mõelnud ja omal kulul isikuid väljamaale saatnud, kes seal pidid teadusi omandama lasteaiade suhtes, et siis kodumaal kaisendava vajaduse järele avada alakooliealistele lastele vastavaid lasteaidu, kuid nende isikute pääle pandud lootused ei annud soovitavaid tagajärgi. Kunni viimase ajani meie lasteaiad ei vastand uuema voolu pedagoogilistele nõuetele, sest nad kandisid

primitiivset kooli shabloon, kus lapsele mitte vaba arenemist ei võimaldatud, vaid õpetati väljamaalt toodud shabloonide järgi, mis sealgi olid äraiganend ja uuendust nõudsid.

Lasteaia sennine töökava oli tund ja vaheaeg. Vaesema kihi lapsed, kes vietsis kodustes oludes (iseäranis pealinna korterikitsikuse tõttu ning tööliste raioones) nõuavad tingimata pedagoogiliselt ja hügieeniliselt sissesäetud 8-tunnilist lasteaida. Kuna ka 3 — 4 tunnilisid lasteaidas alakooliealisele lastele ei kõlba shablooniline õpetamise meetod (psüühiliselt ja füüsiliselt). Ka needeski tuleb töökava Fröbeli põhimõtte kohaselt elustada Ameerika kasvatus-süsteemile ja töökooli nõuele vastavalt.

Eesti Vabariik on veel noor, hoolimata oma hiigla jõupingutustist hariduse alal ei suudeta riigi kulul lasteaidade võrku nii suurendada, et kõigi kihtide lastele lasteaiad oleks avatud. Valitsusel ja ka linnadel tuleb ikkagi äärmiselt puudustkannatajaid lapsi silmas pidada ja esimeses järgus ainult nendele 8-tunnilised lasteaiad avada. Ei tohi keegi haritud inimene eitada, et ka jõukama kihi lastele suur vajadus on lasteaidade järele, kus nad oma lapsi mitte 8-tunniks, vaid 3 — 4 tunniks päevas tahavad saata, sest ükski laps ei arene seltskonnata hääks seltskonna liikmeks. Neile vanemaile, kelle oma lastest hoolitsemine majanduslikult üle jõu ei käi, on soovitatav mitte loota riigi päale, vaid võtta eeskujuks Ameerikat, s. o. avada era väikesed lasteaiad, kus 15 — 20 last grupis on ja neile omal kulul oma ruumes palgata õppejõud.

Ameerikas on peaaegu igas majas säärane lasteaid. Era lasteaidade sissesääd jääb muidugi nende hooleks, kes ka majanduslikud kulud kannavad; riigi lasteaiadele v. puudust kannatajatele lapsile tuleks lasteaid avada eelkirjeldud töökava järgi. Seega peaks meie lasteaid laevaks olema, kus töökool oma esimese idu võiks päikese paistele tuua. Lasteaid ei peaks olema ettevalmistuseks räämafukoolile, vaid tulevasele töökoolile. Ta olgu hästi pedagoogiliselt sissesäetud koduks, aga mitte kooliks. See eeltähendatud töökava ei tohiks mitte olla ideaaliks, sest ükski töökava ei ole mitte maksev alati ja ei tohi olla süsteemiks, sest kultuur on muutund ja ühes vilmo-

sega ka inimkonna kasvatusviisid. Kõik oleneb ümbrusest, lapsest ja kasvatajast enesest. See oleks ainult ligikaudseks kontuuriks praegusel murrangu ajajärgul. Täiesti vilund kasvataja (lasteõednik — psühholoog) oskab ka väljaspool kava lapsi juhtida. Sellepärast oleks soovitatav, et kasvatajale antaks rohkem tegevusvabadust ja ei piinatakse neid kava raamiga. Seda võib ainult siis teha, kui ollakse kasvataja vilumusis kindel.

Meie praegusel murrangu ajal peame esiteks eeskujuga võtma väljamaalt, kuid niipalju, kui see meie oludes vastuvõetav on. „Kasvatus“ nr. 2 s. a. ülalnimetatud „Laste kodud ja lasteaiad“ on tähendatud, et: „Soome linnades on linnavalitsuse poolt ametisse kinnitatud lasteaidade nõunik (naisterahvas, mis ka täiesti arusaadav) kes pedagoogiliselt hää ettevalmistuse on saand ja kes pikaajalise teoreetilise ja mis väga tähtis praktilise lasteaidade töö läbi jõudnud omale hulga kogemusi kasvatustöös koguda.“

Nende ridade kirjutajale ja ka mittele teistele ei ole see mitte täiesti arusaadav, miks peab olema lasteaidade nõunik just naisterahvas, sest kasvatusgeeniused Komenius, Rousseau, Fröbel, Pestalozzi ja ka teised praeguse uuema aja töökooli asutajad on ikkagi olnud meesterahvad. Põhimõtteliselt ei saa ju naiserasva vastu olla, kui viimane leiduks, kes oma teadmisega tegelikult oleks võind näidata, et ta midagi on korda saatnud omal erialal ning nimetatud ülesandele kohane oleks. Ent kahjuks leidub sarnasid naisi liig vähe, võrreldes meestega, kes oma elu pedagoogiliste ideaalidele suudaks pühendada. Selleks ei ole meie ise süüdi, vaid rohkem ära iganend kodanline kasvatus. Ka pedagoogiline eelharidus ei aita midagi, kui puudub soov ja oskus oma teadmisi tarvitada ja tegeliku võimiseiga ühendada. Koolihariduse läbi ei ole üksi saand keegi kultuurvarade loojaks.

Edasi loeme: „Kõik ruumid ja ilusad toad, mis laste töötubadeks ja mängusaalideks on määratud, asuvad lõuna pool ääres, nii et päikene oma elustava mõjuga võib kaasa aidata võitluses igasuguste haiguste vastu, mille all linna lapsed nii sagedaste kannatavad. Verevaesus, rahhiit, tuberkuloos asuvad just sääl, kus puudub päike ja värsk õhk“. Kõik see on juba ammu teatud tõde, aga

kahjuks ainult paberil, näiteks, Linna I. lasteaid, Tui tänaval, kus kaunis ruumikad toad olid maja lõunapoolses küljes, kuna just terve see maja külg lastest isoleeritud oli. Laste ruumesse ei päästnud ükski päikese kiir. Suurte ruumide pääle vaatamata ei olnud saali, kuhu lapsed oleksid võind minna, klasside õhutamise ajal ehk küll ülemisel korral oli kaks suurt saali. Niisama oli ka lugu klosettidega. Ülemisel korral oli kaks klosetti, siiski pidid lapsed talvel külmaga oma kergesti riidest jalanõudega mööda külmi keldri koridore käima, kus kojamees puud kandes mõlemad uksepooleid lahti hoidis, mis ka loomulikult alaliseks külmetamise põhjuseks oli. Sellepärast vähenes jaanuari ja veebruari kuus laste arv kuue-seitsme lapse peale grupis. Kunstimaitselisest sissesäädest ei võind juttugi olla. Pildid, mis selleks määratud, olid enamuses kõlbmatud.

Edasi: „Õpetajal tuleb päeva kava suure hoole ja osavusega kokku säada. Töö, mäng ja puhkus peavad vahel olema nii, et nad last mitte ei väsita, temale mitte koormaks ei muutu“. Peab tunnistama, et Linna I. lasteaia päevakava kunni 1. jaanuarini 1923. a. oli

tund ja vaheaeg. Sarnane tunnikava kokkusäädmine, kus tund ja vaheaeg korduvad, pole suurt osavust vaja lasteaias, sest ka vanemad algkooli õpilased kodus õpetavad omi vähemaid õdesi ja vendi aabitsa järele tunni ja vaheajaga täiesti veerima. Kuna alakooliealistele tasele lasteaias on ainult Ameerika ehk Montessori meetod lubatud.

Edasi: „Lastekodu peab oma nime täie õigusega kandma, ta peab lapsele kodu taoline olema“. Kuid ka 3 — 4 tunniline lasteaed peab kodutaoline olema. Muidu võib sarnane nähtus juhtuda kui linna I. lasteaias, Tui tän., kus väikene 5. aastane Kusta palus oma ema, et teda mitte „kooli“ ei saagetaks. Koolis on raske tund, millega tema hakkama ei saa.

Olles linna I. lasteaia kasvatajana, soovitsin tookordsele juhatajale tunnikava laste hingeelule vastavalt muuta, sain vastuse, et ainukene õige tunnikava on see, kus kindel tund ja vaheaeg ning lastest ei või lasta ennast juhtida.

Linna I lasteaial on olnud alati suurepäraseid ruumid — jääb ainult küsida, miks pole seda, mis „Kasvatuses“ nr. 2 s. a. kirjutatud, mitte ka tegelikult täidetud.

Asetäitja õpetaja keskkoolis.

Asetäitjaid õpetajaid esines keskkoolis ju Vene ajal; eriti suureks kasvis nende arv Eestis emakeelse kooli tulekuga. Päälegi suurenes keskkoolide arv märksa, mis jälle uusi jõude juurde tõmbas. Et neid vähegi vastuvõetavateks teha, asutati nende täiendamiseks kaheaastased suvikursused. Need kursused ei suutnud küll täielist ettevalmistust anda, kuid näitasid siiski sennistele iseõppijatete ja edasirühkijatele avarama tee, sihi ja kirjanduse edasi õppimiseks. Eksamid, mis töötama suudisid terve aasta, tegid töö põhjalikumaks. Kui veel seda silmas pidada, et valitud ained olid lemmikained, mida ju enne oll põhjalikumalt õpitud, siis on arusaadav, et need asetäitjad oma tööga võrdlemisi rahuldavalt valmis said.

Asetäitjad õpetajad ei rahuldand sellega, vaid tahtsid veelgi edasi õppida. Sääll tekkis aga arvamine, et as-õp. on koolile kardetav(l). Jäeti ta siis saatuse

hooleks ja 1921. ja 1922. aastal korraldati suvikursused. (kus juhuslikult või sihilikult—pole teada) nii, et nad neile asetäitjetele enam peaaegu midagi ei pakkund. Ei maksnud siis ka ajalugi osavõtt nendest. Samal ajal hakkas ilmuma teatud sihiga ajakirjanduses as-õp. vastu kirjatükke, kus neid kui karjeriste, eesti kooli arenemise kinni hoidjaid jne. käsitledi. See tõstis põhjendatud pahameelt as-õp. hulgas. Leiti kohane aeg olevat omad kohal jätta ja jagasi minna algkooli, kust tulnud. Siin alles ilmus asja teine külg—amelivõimud vastasid: ei saa—siis peame koolid kinni panema; meie hindame teid küll.—Ise aga vaatasid nähtavasti nendele asetäitjetele järele ja mõtlesid vist: naljakad mehed need asetäitjad—pole rahul sellega, et nende kallal noritakse,—mis see mehele ikka teeb? Teisiti ei saanud asja võtta, sest sääll pool vaigiti.

On juba kord „rahutu vaim“ see

asetäitja ja soovis end veel korraks kokku võtta ja ennast veel paariks aastaks tööle rakendada sihikindlalt. Teatud rühm õpetajaid esines sel puhul tarvilises kohas isegi kindla kavaga kahe aasta päale. Ühke käeligitus lükas selle ümber ja nüüd seisab as.-õp. küsimuse ees — kas olla või mitte olla? Lootust pole küll kaotatud veel.

Kõige päält peab as.-õp. oma seisukoha katsuma kindlustada. Seda ärgu tehtagu ei kooli ega kellegi teise kahjuks, kuid sündigu see enne, kui temale öeldakse: Mooramaa mees on oma töö teind, — ta võib minna; toimetatagu seda ka varemini, kui as.-õp. leiab enese raske tööga tühjaks kurnatud ja kui tarbetuma kõrvale olevat heidetud.

Asetäitja õpetaja kuulub küll nende õpetajate hulka, kes algkoolis parematele kohtadele oleksid saand ja see tõttu oleks nende aineline seisukord umbes sama või võib olla isegi parem olnud kui praegu. Asetäitja õpetaja on aga päale selle kõige aja edasi rühmand, tihtigi üle jõu töötand, on eesti keskkooli päästes ennast üle määra kulutand ja muidugi peab see pärast poole ennast andma tunda: tööjõud kaob varemini, vananemine jõuab kiiremini. Neid kurbi mõtteid on as.-õp. sunnitud õieti igal kevadel läbi mõtlema, sest siis oodatakse, kas ministerium „annab armu“ ja jätab as.-õp. oma kohele või viskab ta välja. Asi „armuandmisega“ on muidugi praegu ainult nali vormi kulul, sest praegu pole as.-õp. asemele kedagi panna. Asi aga võib muutuda ja siis ei taha as.-õp. kuidagi süüdi olla eesti keskkooli tasapinna „olla surumises“, vaid on alati valmis taganema kohasemate jõudude eest ja minema algkooli. Kuid ka siin on selle aja päale jõududest vast üliküllus ja vanemal õpetajal, kes päälegi algkooli tööst võõrdund on ehk raske siis ju noorematega võistelda. As.-õp. ei soovi aga kuidagi jääda tuulele taevale, vaid temale tuleb kindlustada kohasaamine. Oleks aga õieti irahviks

või vähemalt tunduks see sarnasena, kui ta saaks algkoolis madalamale palgale kui siis, kui ta vahe pääl poleks keskkooli õpetajaks olnudki. Samuti poleks ta õiglustunne rahuldatud, kui ta on oma parema aja keskkoolis töötand ja on paariks aastaks enne pensionile saamist sunnitud madalama kohaga leppima ja see tõttu ka madalama asime pensioni saama.

See ei sisaldaks veel mingi autasu ega isegi väärast tasu selle töö eest, mis as.-õp. on pidand tegema, ennast üle määra kulutades, vaid see on ainult talle kindlustamine, mis samal asetäitjal algkooli jäämise puhul iseenesest oleks olnud ka ilma kõigi nende kõrvaliste rühmamisteta ja ilma ülemäärase enese kulutamiseta.

Mis puutub kutse omandamisse või kutses kinnitamisega, siis pole kummalgi õieti kindlat mõtet. Kutseksamid nõuaksid osalt sarnast tööd, mis as.-õp. kui juba väljakujunend isikut, sunniksid oma mälu koormama sarnaste ainetega, mis teda kui teatud aine õpetajat kuidagi paremaks ei tee. Isik ise jääb ka oma ll. järgu kutsega kannatatavaks senniks, kunni tulevad sellekohase ettevalmistusega uued jõud. Mis puutub aine õpetaja kutses kinnitamisega, siis ei pakuks see muidugi paremat. Ainult kindlustaks koha vast vormiliselt mõnele nende ees, kes eksami siiski sooritand s. o. asetäitjate võistluses oma vahel. Muidu oleks see hoolitsemine ministeriumi kantselei eest, et sel oleks vähem tööd igaaastase kinnitamisega.

Kuigi see viimane oleks autasuna mõeldav — tõstaks enese tunnet, sest töö on väärise hindamise leidnud, kuid „õöbik ei saa lauludest sõnuks“ ja sellepärast peaks as.-õp. kindlustama: 1) kohasaamine algkoolis, 2) keskkoolile vastav palk ja 3) sellega kokkukõlaspension. Muidu püüdku iga as.-õp. võimalikult pea oma viga parandada, mille ta keskkooli minekuga teind.

Kirjandus.

Uus Inglise keele õperaamat.

„A First English Book“ ja „A Second English Book“ by Walter Ripman,

dited for the use of Esthonian schools by W. G. Clanman. Tallinnas 1922. a.

Juba olemasolevatele inglise keele õppe- raamatutele esimese ja teise õppeaasta jaoks on lisandund uus — seekord täitsa kompetentse, esimesejärgulise jõu poolt. — Minu ees on kaks nägusat raamatukest, häälpaberil, hääs trükis, küllalt rohkesti piltidega kaunistatud, et silmale huvitavat vaatlusmaterjaali pakkuda, selge, meeldiva kirjaga. Raamatud, millest jutt, on Londoni keelekursuste juhataja teatud keeleteadlase ja pedagoogi professor Walter Ripman'i „A First ja A Second English Book“, mõlemad vähemalt ühele, ennemini kahele õppeaastale kumbki.—

Ripman on oma kasvatajaliku vilumuse viljana avaldand need kaks väikest köidet, mille otstarbeks praktilisemalt ja meeldivamalt kui harilikult muidu õpilasele põhiteadmised inglise keelest kätte anda. „Minu eesmärgiks oli õppijale hankida korralik tagavara, harilikke sõnu ja grammatika pääjooned ja temas osavõtt ja huvi minu kodumaa vastu äratada, näidates kui palju on sarnasust tema omal elul ja tegevusel inglise poisi ja tüdruku omadega. Alles hiljemini tutvunegu ta rahvuslike erinevustega; käesoleval astmel näib mulle õigem ainult üldinimlikku käsitella“.

Need erilised eestikeelse väljaande jaoks kirjutatud eeskõne sõnad määravad teatavast küljest teose laadi. Nagu iga selletaoline õppe- raamat, tahab autor õpilasele nõutada kõige päält tarviliste sõnade tagavara, siis aga ka keeleõpetuse tähtsamate reeglitega tutvavaks teha, teiseks tahab ta otsekohe huvi äratada ka inglise elu ja olu vastu, ning inglise noorsoo elu kujutamisele teed näidata ka oma täisealiste kaasmaalaste elu keerulisemate vahekor- dade mõistmiseks. Seks on autor valind minu arust, kõige õnnelikuma tee: kogu teose esimene osa esitab eneses väikese romaani, mille tege- lasteks lapsed, tuba, maja, kodu kõige sisse- säädega, maja lähem ümbrus, igapäevane elu kogu omas ulatuses esineb õpilasele huvitava, kerge ning arusaadava jutustuse kujul, mida reegli päraselt katkestavad sisule kohandatud grammatilised harjutused ja rida küsimusi, mida õpilane kas sõnaliselt või kirjalikult vastata võib. Siin-saal vanaema ja vanaisa suhu pandud muinasjutud ja laulud tutvustavad koolilast ka juba inglise folkloori ja luulega. Kõik, mis sõnastikuliselt uut, äratub rasvasema trüki tõttu otsekohe õpilase tähelepanu ja tõukab tema sellest järele mõtlema — kusjuures ladus, selge jutustamisstiil arusaamist hõlbustab. Selles on selle teose üks tähtsam paremus, võrreldes, näiteks, „Berlitz'i“ õpperaamatutega. Viimased on kohased ärimehel, täisealisele, kes võõral maal viibides võimalikult kiiresti tahaks oman-

dada teatava sõnade ja kõne käänude tagavara. Selleks on Berlitz'i kuiv, asjalik meetod otseku- loodud. Laps oma elavama, lennukama mõtte- kujutusega ihaldab fabuleerimist, viibimist fan- tastilisel muinasjutu maal, ümbritseva elu asjad ei suuda tema huvi seevõrra paeluda kui kõik, mis selle piiridest väljaulatav, muinasilma raja- desse juhtiv. Sellele kalduvusele on professor Ripman oma töö põhikäsitusega vastu tulnud. Alati sisaldub ta lugemispalades mingi sünd- muse edasiviiv joon, kahekõned huvitavad mõnikord humoori tõttu, muinasloolised vahe- palad on omased, loomulikult kõige parem ja mahlakam, mis inglise rahvateadus sel alal kogund.

Nii palju teose plaanist, nimetamata jäi asja- olu, mis meie arvates iseenesest mõistetav: teoses ei tarvitata sõnagi lapse emakeelt; kogu jutustus sünnib võõras keeles, tekst ise seletab selle, mis mõistmatu näib ja ainult äärmise tarviduse puhuks on esimesele osale sõnastik juure lisatud, mis iga pala esimest korda esi- nevad sõnad seletab. Transskriptsioon tarvitab sääljuures rahvusvahelise foneetilise seltsi mär- gistikku — ainust, mille tarvitamine praegu veel õigustatud, kui teatavad suured ettevõtted, näi- teks Toussaint-Langensheid'i ilma kuulus süs- teem, senni veel omast hääldamistähstikku kinni peab.

Täiesti tarvilised ja kasulikud on foneetilised harjutused, mille puudu sennistes õpperaama- tutes tuleb õige kibedasti kahetseda. Alles selle abil pääseb õpilane inglise kirjakeele kõige raskema probleemi, hääldamise teadlikumale lahendamisele ja jõuab arusaamisele ka inglise keeles valitsevast foneetilisest reeglipärasest, mida aastatuhandeid vana keeruline kirjaviis jõudu mööda aidand tumestada. Ning et märgid ei jääks ainult surnud trükimustaks, vaid et ka nende peidetud tähenduse ligi pääseks, leidub säälsamas õige kasulik ja kokkuvõtlik häälda- misõpetus, mis eesti-keelse väljaande härra Clan- manilt juure lisatud. Häälikute laad ja erinevus ning sarnanõvus meie keele omadele on õige hästi tähele pandud ja tabavate näidetega illustreeritud.

Teise teose osa sisaldab rea populaarseid ja inglise ajaloo ja elu tutvustamiseks õige kohaseid jutukesti ja luuletusi, kus juures sõnas- tikus esinevad uudised on märgitud juba eel- pool nimetatud viisil — rasvasema trükiga. Ei puudu harjutused ja seletavad märkused, ja lõppu on liidetud kaks sõnastikku — üks ideo- loogiline sõnade tähenduse järgi korraldatud, teine tähstikulisel järjes. Mõlemad täidavad oma otstarvet eeskujulikult ja on mõnusaks hõlbustuseks õppimisel, iseäranis esimene.

Wäljaandja, hr. Clanman, kelle hooleks olnud foneetilise osa rakendamine eestikeelse lugeja tarvete kohaselt ja sõnastiku tõlkimine eesti keele, on selle töö hoolega teind. — Ja kokkuvõttes on Ripman'i töö seda, nende ridade kirjutaja arvates täiesti väärt, et teda koolides mõnusa ja kasuliku õppeabinõuna tarvitatakse. Nii mõneski koolis, kus nad tarvitusele võetud, on viljarikast tagajärge näha. Pole ju imeks panna, sest raamatukesed annavad õpilasele algusest päälle tugeva ja kindla aluse, nimelt just sel viisil, et õpilane esiti tutvuneb ja saab omaseks kergemate, harilikumate ning igapäevaste sõnadega ja siis alles sammub järkjärgult raskema juure. Kui esimene raamatuke läbi võetud võib õpilane vabalt oma mõtteid avaldada ning kergemate kirjanduse lugemisele asuda.

Ka Haridusministeerium on meeldivust ja väärtust nende raamatute juures leidnud ning soovib neid meie Eesti koolidele. H. O.

Viru suvitusrand.

Rosenberg. E.: Viru suvitusrand. Viru maakonnaavalitsuse väljaanne Rakveres. 1923. 55 lhk. + kuulutusd ja 2 kaarti. Hind Mk. 60.—

Loodusrikkaid ja maalilise iluga paiku, kus võimalus puhata ja soodne kosuda, leidub Eestis rohkesti. Ainult tundmata on nad laiemale hulkadele, ning hädalised tarvitajad mõlgutavad mõtteid ainult suurlinna lähimest kohtadest või koguni välismaast. Sellepärast on ülalnimetatud broshüüri ilmumine otse väga tarviline, eriti nüüd kus suvitushooaeg algamas. Õige kokkusuurutult esitab ta lühikese ülevaate Käsmu, Võsu, Vainupea, Eisma, Rutja ja Karepa, Toolse, Toila, Sillamäe, Meriküla, Narva-Jõesuu (raamatu: Narvakeeli — Narõova-Jõesuu) ja Smolka suvituskohadest, üksikute joontega nende loodust kujutades ja üldisi näpunäiteid suvitusoludest, ruumide leidmisest, elutingimustest jne. tuues. Eriti on rõhutatud Narva-Jõesuu ja Võsu, esimene kui paremini korraldatud ja teatud mõnususustega ja võrdlemisi leppiva ühendusega kurort, teine kuiva männametsadega ja puhtaõhuga „laste paradiis“ ja kopsuhaigete ravituspaik. Välimuselt jätab raamat rahuldava mulje: Paber hää ja ilustatud rohkesti piltidega. Ainult otse praktilisi teateid on napilt võrdlemisi antud, ning igal suvitajal tuleb neid isiklikult nõutada. Loodetavasti paraneb asi järgmises trükis. Raamatu läbi lugend näed siiski, millised mannetud on meie suvituskohad: soodsaid looduslikke alusid ei ole osand inimesed kasutada. Tavaliselt on kõik nii nim.

„kurordid“ puutumata ja korraldamata kohad, kus puuduvad isegi hädapärased sissesääded, moodsate kurortide mõnususustest aidade, teatrite, hotellide jne. näol kõnelemata. Isegi toiduainete muretsemine võib raskusi sünnitada, nagu Käsmul, kus neid osalt Tallinnast tuleb tuua. Ja ühenduste — need on otse võimata primitiivsed ja kallid. Suvituskohtade korraldamine peaks saama maakonnaavalitsustelesüdame lähiseks asjaks, sest neil pole mitte ainult suur tähtsus rahvahügieeni seisukohalt vaadatud, vaid ka majanduslikult suudavad nad endid tulusaks teha. J—n.

Girgensohn. E., Hueck, L. v., Kurzel, E. v., Meder, W., Rann, N. v., Winkler H. v.: Heimatkunde Estlands. 54 lhk., 2 kaarti ja 5 joonist kirjas. Trükki toimetand Henry v. Winkler Tallinnas, 1923. Hoffmann & Ko.

Eestimaa geograafia õpperaamat, ent millistele klassidele, on sisu ebaühtluse tõttu raske öelda. Arvaksin koguni, et ta rohkem abiraamatuna on määratud. Kohati on siin kaunis detailne nagu Läänemere kirjeldus, kohati kergem. Raamatu kolmest osast — üld (füüsika) geograafilisest, majandus- ja poliitilis-geograafilisest — on kaks esimest võrdlemisi tugevasti rõhutatud. Poliitiline osa puudutab ainult Eesti Vabariigi valitsemise tähtsamaid põhimõtteid. Üldise maateaduse osas avaldub tugevasti Kupfferi „Baltische Landeskunde“ mõju. Majandusgeograafiline osa on täiesti ülevaatluk. Arvustikulisest andmed on küll võetud 1921. a., mis muidugi kuigi usaldatavad pole ja kohati ebaõige pildi meie majandusest ja selle arenemisest esitavad. Ka püütakse mööda minnes asjata salvata meie maareformi. Põllumajanduslikkude andmete võrdluses välisriikidega pole arvesse võetud, et ka viimastes sõjajäreldusel olukord vast halvenend on. Metoodiliselt on raamat sablooniline, vanaviisiline, asudes seisukohal, et maateadus mingisugune vahelüli on loodus- ja vaimuteaduste vahel. Puudub ka maastikuline liigistus ja regionaalne ülevaade. Kohanimed on tarvitatud endised saksakeelsed, kuid paiguti esineb nende kõrval ka eestikeelne. Ka õigekirjutus viimastes on korrekt, erand vaid Munamägi. Mõõdu üksused on kahjuks tarvitatud kahesugused, kümnend ja kohalikud, mis õpetamises segadust teeb. Ligilistatud K. R. Kupfferi koostatud kõrguste ja vete kaart on hästi välja tulnud, samuti ka teine — teede kaart. Piltide puudumise ja diagrammide vähesuse tõttu kannatab näilikkus. Raamatu hind — 100 m. kaunis kõrge.

J. Ra.

Koguge taimede rahvapäraseid nimesid!

Taimedeilm on valland alati inimesi. Ühed taimed on arstirohüks, vähendades valu ja vaeva, teised pakuvad silmale ilu ja värvide vaheldust. Sellepärast andis inimene neile kõigile nimed, et ta võiks kõnelda omasugustega ühest või teisest tema tähelepanu äratand taimest. Rohkem-esinevail laimil on igal pool nimetus, mis vahest küll läheb täiesti lahku oma naabrikihelkonna nimest, sest sääl võis vaadata eelmise taime pääle teisest seisukohast.

Neid rahvapäraseid taimede nimesid õn tarvis koguda, et selgitada nime tekkimislugu. Nõndanimetatud teaduslik nimestik on meil juba olemas („K o d u m a a t a i m e d“ I. Tartus 1918.), kuid taimenimedega on seotud palju asjaolusid, mis laseksid valgust heita endisesse tarvitamisse ja vaatekohtadele, mille mõjul antud taimele nimi. Ka on kavatsus välja anda

edaspidi Eesti taimestiku nimestik, kus oleksid kõik rahvasuus tuntud nimed.

Sellepärast palun kõiki asjast huvitatuid ja rahvakeelsete nimede tundjaid taime nimetusi mulle saata järgmise aadressi all: T a r t u, „L o o d u s e“ toimetuse, G. Vilberg. Soovitav on, et eestikeelsele nimetusele lisataks juure vastav ladina-, saksa- või venekeelne nimi, või jälle kuivatatud taim. Taimede määramise juures võib muu seas abiks olla käsiraamat: G. Vilberg, Eesti taimestik koolidele, Tartus 1922.

Seni on saatnud rahvakeelseid nimetusi õpetaja L. O s k a r Viljandist 30 nimetust ja Haapsalu seminaari õpilane V. L a o 106 liigi kohta 248 rahvakeelset nimetust, enamasti Hiiumaalt ja Haapsalu ümbrusest. G. Vilberg.

Kroonika.

Lihula koolide näitus.

27. V. s. a. korraldati Lihula Õpetajate Ühingu poolt Lihula alevis ümbruskonna koolide õpilaste tööde ja õppevahendite näitus. Väljapanekutega esinesid Lihula, Veltsa, Massu, Tuudi ja Saastna algkoolid. Näitusel käijaid oli 380 inimest.

Kursi koolide näitus, lastepidu ja emade päev.

Kursi õpetajate ühingu eestvõttel korraldati Kursi karskuse seltsi saalis 3. juunil Kursi kihelkonna koolide õppevahendite, koolitööde ja lastekäsitööde näitus ühes üldkihelkonnalise lastepeo ja emade päevaga. — Näitusest võtsid osa 7 kihelkonna kooli, nende hulgas ka Saduküla kõrg. algk. Õppevahenditest esimesel kohal seisis mitmesugused tabelid, iseäranis rohkesti loodusteaduse alalt, — saali kui ka kõrvalruumide seinad ei suutnud neid mahutada, osa pidi saali taladel aset leidma. Kõrgema algkooli poolt muu seas olid veel väljapandud inimese keha osade mudelid, mikroskoop, komplekt käsitööriistu, võrdluseks saksa-, vene- eesti keelne loodusloo õpperaamat, ja Kursi õpetajate ühingu poolt komplekt mudeleid inimese siseelunditest, karskustabelid — ja see oli kõik. — Üldmulje õppevahenditest, et väga kaugel seisame töökoopi maksmapaneku võimalusest. Millal suudame luua vastavad ruumid koolimajade — üttide asemele ja varustada koolid tarviliste töökoopi sissesääde ja õppeabinõude kui tööriistadega? Vallanõukogud külma rahuga

kustutavad vastavad summad koolide eelarvest. Isegi ainukesel kihelkonna kõrgemal algkoolil puuduvad vähemadki hädatarvilisemad õppevahendid füüsikast, eluta loodusest jne, — raamatukogus mõni ainuke raamatukene.

Teisel kohal oma rohkuse poolest seisis tütarlaste näputööd, mis suuremalt osalt puhtalt ja kaunilt olid valmistatud, nii et terve vaatajate hulga rahulolemise teenisid. Nende rohkus ja väärtuslikkus on seletatav, võrreldes poeglaste käsitöödega, sellega, et meil naisõpetajad enam vähem ikkagi mõnesuguse ettevalmistuse on saand ja et tütarlaste näputööde läbiviimine väiksema kuludega seotud on ja isegi praegustes oludes ja ruumides läbiviidavad. Hoopis halvem lugu on poeglaste käsitöödega. Puuduvad vastava oskusega õpetajad ja tööde sissesääde, materjal ja ruumid. Sel põhjusel näitusel ka poeglaste tööd nõrgalt esitatud. Siiski huvitav üks asjaolu, mis näitab, et ka rohkem teha võib käesolevais tingimuses ja nimelt see, et üksikuis kooles enam-vähem üht käsitöö haru käsitatakse, et näit. ühes papp-tööd, teises koorimata pulgatööd, kolmandas saega väljalõiketööd jne. Vormimine tikkudega, paberiga ja punumine, mis kergesti läbiviidavad, näituse järgi otsustades, ei ole veel Kursi koolidesse teed leidnud, rääkimata raskematest puu ja metall töödest. — Käsitööde väljapanekute järgi ei saa ütelda, et koolis mingisugusest meetodist ehk õppekavastki oleks kinni peetud: kõik on ülijuhuslik ja ühetooniline, ei

mingisugust algust, lõppu ega arenemist pole märgata, paistab nagu mingisugusest laste mänguasjade kauplusest enne näitust väljavaliik tehtud ja näitusele toodud. — Puutuvad silma ka herbaariumid, taime lehtede, viljade seemende, mineraalide kollektsoonid ja kodu apteek. Herbaariumid väikesed, ühes koolis vale alusele rajatud: kartongile kleebitud mitme taime osad vähema nime ja korrata, see on tühine töö, aja ja materjaali raiskamine.

Diagrammid laste edasijõudmisest, koolikäimisest ja puudumisest on väljapandud ainult kahe kooli poolt. Välja pandud on ka eeskujuliku koolimaja plaan, kuid olemas olevatest puuduvad vähemadki märgid.

Kaustikud suuremalt osalt puhtalt ja korralikult peetud. Meetoodilisest küljest nõrgad, — tööd juhusliku iseloomuga, mida selgesti tõendavad eesti keele ja joonistamise kaustikud. Ühe kooli poolt on määrind ja lohakad kaus-

tikud välja pandud. Samas koolis on joonistamist kopeerimistööna mõistetud isegi kopeerpaber oli joonistus kaustikusse unustatud või meeeldi jäetud, et kahtlust ei oleks.

Näitusel käijate arv oli üli väike. Kaua viibiti üksikute laudade juures ja sügava tähelepanuga kuulati ettekantud referaadid ära.

Üldkihelkonnaline lastepidu korraldati suuremalt osalt piduplatsil, sest seltsi saal kõrvalruumidega oli tervelt näituse all. Lastepo numbriteks olid: 1) Ühendatud kooride lastekooride laulud, 2) mängud, 3) laulumängud, lipu-vabaharjutused. jooks, hüpped jne. Ei puudunud isegi auhinnad.

Emadepäeva pühitsemist alati kõnega, millele järgnesid lastekooride vastava sisulised laulud ja üksikute õpilaste ilulugemised. Samal ajal ehitati ka emarind valge ülasega.

Kursilane.

Järva Maakonnaavalitsus palub Koolijuhatajaid ja õpetajaid

kes soovivad Järva Maakonnas ametisse hakata: 1) Keskkoolides
2) 6 kl. algkoolides, täiendus- ja kutsekoolides
3) 1—2 ja 1—4 kl. algkoolides.

endid ülesanda Maakonnakoolivalitsuses, Paldiskis. Soovitav on isiklik ilmumine. Kirjalikkudele sooviavaldustele tuleb 20 mrk. tempelmaksu ja elulookirjeldus juure lisada. Enne ametisse olnud õpetajail tuleb juure lisada ka tunnistus, et sennisel kohalt lahkumiseks takistusi ei ole.

Maakonnakoolivalitsuse juhataja: J. SOODOR. Ametnik R. HOLBERG.

K U U L U T U S.

1. septembril 1923. a. on Liigvalla valla nõukogu ees Rakke 6-klassilise algkoolile juhataja ja õpetaja valimine ja Nõmküla 2 klassilise algkoolile juhataja-õpetaja valimine. Valimisele ilmugu ainult vastava üld- ja pädagoogilise haridusega isikud.

Kandidaatide ülesseadmine vabadele kohtadele on Rakke kooli hoolekogus sama päeva hommikul kell kümme, kooli kantseleis. Isiklik ilmumine soovitav. Rakke kool asub samanimelise raudteejaama juures.

Vallakoolivalitsus.

Vastulav toimetaja: Ernst Martinson.

Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit.

O.-Ü. Narva Kirjastusühisuse trükk.

Kasvatusteaduslik ajakiri

„Kasvatus“

ilmub Eesti Õpetajate Liidu väljaandel kord kuus.
iga number kahe suure trükipoogna (32 lhk.) suuruses

„Kasvatuse“ ilmuvad kirjutused kasvatus- ning hingeteaduselisest kui ka koolikorralduselisest küsimusist, teated koolielu tähtsamaist sündmusist kooliuuenduslikust liikumisest kodu- ning välismaal, ülevaated koolitööst, koolikirjanduse toodete arvustused ja teated õpetajate organisatsioonide tegevusest.

Küsimusist, mida „Kasvatus“ eestuleval aastal käsitada kavatseb, selle juures, pöörõhku pannes praktilisele küljele, olgu näidetena nimetatud järgmised:

Kooliuuendus Saksamaal ja teistes kultuurriikides.
Meie kooliuuendus.
Töökool ja selle teostamine meil.
Üksikute õppeainete käsitlemine meie koolis.
Meie kooli õppekavad.
Kooliraamatukogud. Õppevahendid.
Õppekäigud.
Füüsiline kasvatus. Kooli tervishoid.
Tahtejõu kasvatus.
Kõlblusõpetus ja kõlbline kasvatus koolis. Õpilaste omavalitsus.
Karskuskasvatuselised küsimused.
Õheskool (koedklatsioon).

Noorsooteaduse (Jugendkunde) pedagoogiline lähtsus.
Noorsooliikumine välismaal ja meil.
Katselise hinge- ja kasvatusteaduse alali.
Nõrgaandelised lapsed koolis.
Defektsete koolid.
Nõuded lastekirjanduse kohta.
Elleminek algkoolist kesk- ja kutsekoolidesse.
Kooli lähendamine kodule. Vanemate koosolekud.
Koolipidud ja -näitused. Vanemate esitus koolis.
Koolieelne haridus. Kasvatustemajad, lastekodud, lasteaiad. Kodune lugema õpetamine.

Organiseeritud õpetajaskonna häälekandjana loeb „Kasvatus“ oma ülesandeks meie kooli ja ema õpetajaskonna huvide kaitsmist, selgitades küsimusi kooli korraldamise ning juhtimise ja kutsehuvide alalt.

Meie ainukest kasvatusteaduslik ajakirja peaks lugema iga haritud kodanik, kellele on tähtis meie rahva hariduseline edu, eriti aga iga õpetaja, kes tahab seista oma kaise kõrgusel.

„Kasvatuse“ kaastöölised on meie silmapaistvamad haridustegelased, õpetajad, kooli- ning haridusnõunikud, kooliarstid j. m. Pääle kodumaa kaastööliste on meil korda läind „Kasvatuse“ kaastöölisteks võita ka tähtsaid väljamaa kasvatusteadlasi, nagu: Berliini keskõpetusteadusliku osak. juhataja prof. dr. W. Schoenichen, Leipzigi seminaari õpetaja O. Scheibner, Berliini õpetaja P. Werth, Leipzigi õppenõunik G. Stiehler, Friedebergi seminaari õpetaja dr. W. Stuhlfath j. t. Pääle Saksamaa pedagoogide on kaastöö saamise sihis ühendusse astunud Inglise, Ameerika, Prantsuse, Rootsi ja rajariikide kooli- ja haridustegelastega.

„Kasvatuse“ tellimishind on: aastas 500 marka
poolaastas 250 „
üksiknummer 50 „

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid. Üksikud numbrid saadaval paremais raamatukaupluses.

Soovitame kõigile kooli- ning haridustegelastele, eriti aga iga õpetajale „Kasvatuse“ endiseid aastakäike. Nende sisuga tutvumiseks avaldame siinkohal mõnede endistes aastakäikudes ilmunud tööde päälkirjad:

1919. a. (ilmund 6 numbrit):

J. Rumma: Ekskursioonide korraldamisest.
E. Martinson: Ühlikuskool (osa 1920. a.).

1920. a. (24 nr.):

J. Prümmel: Matemaatika õpetamise uuendus-
voolud.
H. Männik: Bioloogiline meetod.
J. Lang: Füüsika õpetamisest rahvakoolis.
J. Port: Ekskursioonid.
Dr. H. Weimer: Noorsugu ja tänav.
Dr. Hergel J. Annusson: Töökool.
E. Lüttge järele K. Öunapuu: Kuidas õpilasi ise-
seisvale tööle juhutada.
A. Georgiin: Füüsika keskkoolis.
O. J. Kiesel: Kooli loodusteaduseline muuseum.

1921. a. (24 nr.):

Dr. A. Uffenheimer ja Dr. O. Stählin: Miks ei
jõua lapsed koolis edasi?
J. Klein: Seletustega ümberkäimine looduse õpe-
tamisel.
Käthe Lingner: Üksikute õpilaste ja klassi
karakteristikad.
J. Käis: Kooli lähendamise töökooli põhimõttele.
J. Rumma: Uuemad voolud ja püüded maa-
teaduse õpetamises.
J. Käis: Loodusteaduse edusammud kultuuraelu
alusena.
L. Öunapuu: „Kalevipoja“ õpetamine koolis.
V. Orav: Ajaloo õpetamisest ja selle puudustest.
J. Kents: Maateaduse õpeabinõudest.
J—n: Moraalõpetus Prantsusmaa koolides.
A. Oengu-Johanson: Vaba valjendumine kõnes
ja kirjas.

1922. a. (24 nr.):

P. Trarbach: Kaks õpitundi töökooli nõuete
järele.
Prof. Kulmann: Psühholoogilised protsessid luge-
misel.
A. Öunapuu: Emakeele õpetamised ja grammati-
katest meil.
A. Oengu-Johanson: Seksuaal küsimuste selgi-
tamisest koolis.
J. Käis: Õpetajate ettevalmistamise ülesanded ja
seminaarid.
J. Rumma: Poliitilised ja füüsilised üksused
maateaduses.
J. Rumann: Mõistuselise lugemine.
J. Annusson: Õpetajate Liit, kool ja kooli-
poliitika.
E. Martinson: Õpetajate Liit, ja avalik arvamine.
J. Rumma: Eesti Õpetajate Liit 1917—1922.
J. Piiskar: Õpetajate Liit kutsehuvide valvel.
E. Martinson: Kool, õpetaja ja sellskond.
A. Janson: Klassi- või ainesüsteem.
E. Martinson: Esimene Eesti kasvatusteaduseline
nädal. (Kasvatusteaduselise nädala põhjalik
ja üksikasjaline ülevaade tema lektorite
poolt toimetusele saadetud käsikirjade
põhjal).
A. Kuks: Vaimu väsimuse mõõtmise meetodid.
V. Zelinski: Emakeele õpetamisest Prantsusmaal.
V. Orav: Võillus ilmliku kooli pärast Prantsus-
maal.
J. Tork: Veel algkooli õpetajate ettevalmista-
misest.
J. Rumann: Emakeele õpetamisest läökoolis.
H. R—l: Koolidele näitused.
J. Kiivet: Rajariikide õpetajate konverents.

Endiste aastakäikude hind (kergetes köites):

1919. a. 120 marka
1920. a. 350 „

1921. a. 450 marka
1922. a. 450 „

Suuremal arvul tellijaile 25—30% hinnaalandust.

Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel on ilmund ja saada igast raamatukauplusest:

Vaateõpetus ehk kodulugu I. J. Kühneli järele
tõlkinud K. Mihelson Silde.

Vaateõpetus ehk kodulugu II. Kelly Mihelson-
Silde.

Tarvilik koolivalitsustele! Asutava Kogu poolt
7. mail 1920. a. vastuvõetud.

Avalikkude algkoolide seadus.

Uues Vabariigi valitsuse poolt 17. sept. 1920. a.
vastuvõetud määrusega seaduse elluviimise
kohta.

Riigikogu poolt 13. mail 1921. a. vastuvõetud
Õpetajate palgaseadus.

Uuemad voolud kasvatusteaduses, I. So-
tsiaalpedagoogika ja individuaalpeda-
googika. Prof. Hergeli järele J. Volt ja
J—n.

Uus kool Belgias. A. Faria de-Vasconcellos'i
järele Prantsuse keelest M. Mihelson.

L a d u: Eesti Õpetajate Liidu büroo Tallinnas.
Gogoli puistee 4. Kõnetraat 14-63.

Et „Kasvatusele“ lugejaid üle maa, on kuulutustel oistarbekohasem paik „Kasvatuse“, esifi kirjastus-, kooli-, ning sporditarvete valmistusäridel ja raamatu- ning kirjastusmaterjalikauplustel, sest „Kasvatus“ viib nende äriteated otsekohe kõige püsivamatele tarvitajatele — kodumaa koolidele kõigis nurkades. Samuti leiavad — õpetajate valimiskulutused „Kasvatuse“ kui õpetajaskonna häälekandjas kõige sündsama kohta.

Kulutuste hinnad: terve lehekülj — 2000 marka, 1/2 lehek. — 1000 marka, 1/4 lehek. — 500 m., 1/8 lehek. — 250 m. Õpetajate valimise ja kohaotsimise kuulutused 1/8 lehek. suuruses — 200 marka. Mitmekordselt kuulutajatele hinnaalandus.

„Kasvatuse“ toimetuse ja talituse.

A a d r e s s: Tallinn, Lai tän. 22, telefon 14-63.